

Διάλεξη του Καθηγητή Νίκου Αυγερού
«Ο ελληνικός πυρήνας των ευρωπαϊκών γλωσσών»

Σέρρες, 27 Σεπτεμβρίου 2008

Θα ήθελα, λοιπόν, να σας ευχαριστήσω, δεν θα πω πολλά τυπικά, είμαι πιο πολύ της ουσίας. Θα μιλήσουμε για τη γλώσσα την ελληνική, αυτή που μας έδωσαν οι πρόγονοί μας και θα μιλήσουμε, όμως, και για τις ευρωπαϊκές γλώσσες για την καθιερωμένη μέρα. Θα εκφράσω κι εγώ ευχαριστίες, αλλά φοβάμαι ότι είναι λίγο παράξενες – σας προειδοποιώ – εννοώ ότι ευχαριστώ πάρα πολύ ανθρώπους που με καλούν, χωρίς να ξέρουν τι θα πω. Γιατί, ξέρετε, συνήθως μας καλούν, μας καλούν με κάποιο δέος, αλλά ζητάνε το γραπτό λόγο και ελπίζουν ότι θα πούμε ακριβώς το ίδιο. Για κάμποσο καιρό το έκανα αυτό, αλλά καθώς το κοινό ήθελε να έχει μια αλληλεπίδραση, κατάλαβα ότι ο γραπτός λόγος είναι καλύτερα να γίνεται μετά. Άρα θα έχετε δικαίωμα – είμαστε σε διάλογο, είμαστε και στο πλαίσιο της Ελλάδας – να κάνετε και παρεμβάσεις, τα επιτρέπω όλα, απλώς σας υπενθυμίζω ότι όταν κάνετε ερωτήσεις, να ξέρετε ότι θα απαντάω! Δηλαδή, μην κάνετε ερωτήσεις μόνο και μόνο για να κάνετε τις ερωτήσεις, γιατί ούτως ή άλλως η απάντηση θα 'ρθει! Κάνω αυτή τη μικρή εισαγωγή, γιατί μερικές φορές, καθώς ασχολούμαι και με θέματα στρατηγικής, νομίζουν μερικοί ότι δεν μπορούν να κάνουν τις ερωτήσεις, γιατί θα θιγούν εθνικά θέματα. Θεωρώ ότι η γλώσσα είναι εθνικό θέμα κι αν δεν είναι η γλώσσα εθνικό θέμα, μπορεί να αναρωτηθεί κάποιος τι είναι εθνικό. Διότι, αν επιστρέψουμε στη φράση του Ελύτη, μπορεί να αναρωτηθείτε ποιος σας την έδωσε τη γλώσσα και γιατί την ονομάζετε ελληνική! Επιπλέον, αν ανακαλύψουμε – και όχι αποκαλύψουμε – το σχήμα του, όσον αφορά στην Ελλάδα, ο Ελύτης έχει πει ότι η Ελλάδα δεν είναι τίποτε παρά μία γη, ένας ήλιος και μία θάλασσα! Τρεις λέξεις! Δύο ελληνικές, μία «ξένη». Θα μιλήσουμε και για την ορολογία του «ξένου», που είναι πολύ σημαντική, θα μιλήσουμε για έννοιες του τύπου «ξενοφοβία» και «φιλοξενία», θα αναρωτηθούμε γιατί μερικές έχουν περάσει και άλλες δεν έχουν περάσει, θα κοιτάξω και τις σημαντικές δομές. Για τους πιο ειδικούς, που ασχολούνται με τη γλώσσα – γιατί απ' ό,τι κατάλαβα, υπάρχουν και τέτοια άτομα εδώ – θα έλεγα ότι ακολουθώ πιο πολύ τη Θεωρία του Chomsky, αλλά στις συντακτικές δομές, τη Θεωρία Αυτομάτων, δεν ενισχύω τον στρουκτουραλισμό, θεωρώ ότι ο de Saussure και ο Martinet έχουν κάνει έργο, είναι καλό όμως να έχουμε και τα όρια του Wittgenstein και θα ακολουθήσω μια μεθοδολογία του τύπου Feyerabend. Γιατί ο τίτλος περιέχει τη λέξη «πυρήνας» και όχι τη λέξη «υπόβαθρο»; Διότι με «υπόβαθρο» θα ήταν λάθος. Με «πυρήνα» είναι το γνωστικό αντικείμενο, το γλωσσολογικό. Άρα, ας αρχίσουμε απ' την αρχή, είμαστε σε ινδοευρωπαϊκό πλαίσιο, το οποίο ανήκει σε μια μεγάλη κατηγορία των ανθρώπινων γλωσσών, γλώσσες που έχουν κλίση. Όπως ξέρουμε, έχουμε δύο μεγάλες, τις ινδοευρωπαϊκές και τις σημιτικές. Και έχουμε και τις φιλανδικές-ουγγρικές γλώσσες, το Finno-ougrien όπως θα έλεγαν οι Γάλλοι, που είναι εντελώς άλλη κατηγορία. Θα ασχοληθούμε, λοιπόν, περισσότερο με τα ινδοευρωπαϊκά. Με ποια έννοια; Με την έννοια ότι η ελληνική γλώσσα ανήκει σ' αυτόν τον κλάδο, είναι ένα κλαδί μοναδικό, δηλαδή ξεφεύγει γρήγορα από τον κεντρικό πυρήνα, κατά συνέπεια η διαχρονικότητά του είναι πολύ σημαντική για μας τους γλωσσολόγους, γιατί μας δίνει ένα σημείο αναφοράς σε σχέση με άλλες γλώσσες. Δηλαδή όταν, ας πούμε, θα πω σ' έναν γαλλόφωνο ότι τα γαλλικά ανήκουν στις γλώσσες που έχουν κλίση, αν δεν ξέρει πώς ήταν τα γαλλικά πριν, θα θεωρήσει ότι είναι αστείο, εφόσον στα γαλλικά δεν έχουμε κλίση τώρα. Επιπλέον, πρέπει να συμφωνήσουμε στο τι λέμε «γαλλικά». Δηλαδή εννοούμε τα

γαλλικά τα σημερινά, εννοούμε τα γαλλικά του Molière, εννοούμε Rabelais ή ακόμα πιο παλιά του Ronsard που θα έχουμε ένα μίγμα με το λατινικό υπόβαθρο; Τα δύο μεγάλα συστήματα όσον αφορά στις ινδοευρωπαϊκές γλώσσες στην Ευρώπη είναι τα ελληνικά και τα λατινικά, που θα αποτελέσουν έναν κοινό πυρήνα για το υπόβαθρο των γλωσσών, όπου θα υπάρξει ένα μίγμα. Προσέξτε, λοιπόν, γιατί δεν έχω βάλει «υπόβαθρο», διότι δεν παίρνουμε κατευθείαν τις ρίζες διαχρονικά και με την εξέλιξη και την πάροδο του χρόνου, μπορούμε να τις πάρουμε και εκ των υστέρων. Δηλαδή, όταν παράγουμε τη λέξη «τηλεόραση», δεν είναι μία λέξη που μας έρχεται από παλιά και τη χρησιμοποιούμε για το νέο αντικείμενο, είναι μία λέξη που έχει δημιουργηθεί – αν θέλετε τεχνητά – εκ των υστέρων. Βέβαια χρησιμοποιούμε τη Γλωσσολογία και το συντακτικό της Γλωσσολογίας, για να παράγουμε μια λέξη που, υποθετικά, θα μπορούσε να μας έχει έρθει από την αρχαιότητα. Κάνω αυτή τη διευκρίνιση, γιατί αν σ’ αυτό το ακροατήριο είχαμε εξωγήινους, εννοώ εκτός από μένα, θα έλεγαν ότι αυτές οι λέξεις είναι κατευθείαν αρχαία ελληνικά. Κι εδώ έχουμε και το πρόβλημα της ετυμολογίας: όταν παράγουμε με τον ίδιο τρόπο λέξεις καινούργιες, αλλά που θα μπορούσαν να υπήρχαν πριν, είναι δύσκολο να καθορίσουμε το χρόνο της δημιουργίας τους. Αυτό το λέω τώρα, ενώ θα μπορούσε να σας φανεί λίγο αφαιρετικό και μάλλον τεχνητό. Θα σας δώσω ένα πολύ συγκεκριμένο παράδειγμα. Όταν γράφουμε ή διαβάζουμε τουλάχιστον – γιατί είναι μια από τις ασχολίες μου – Γραμμική Β, θα ’πρεπε, στον ελληνικό χώρο τουλάχιστον, να την ονομάζουμε μόνο και μόνο Μυκηναϊκή και όχι Γραμμική Β. Διότι Γραμμική Β είναι ονομασία που δίνει ο αρχαιολόγος, όταν δεν ξέρει να τη διαβάσει και, όπως βλέπει ότι είναι γραμμική και τη διαχωρίζει από την Α, τις ονομάζει Α και Β. Αυτός είναι ο Arthur Evans. Παρακολουθεί τη διάλεξή του ο μικρός Michael Ventris που είναι αρχιτέκτονας – κι αυτά τα υπενθυμίζω για να μη νομίζετε ότι η γλώσσα αφορά μόνο τους γλωσσολόγους ή τους φιλόλογους, αφορά όλο τον κόσμο και έχουμε και μεγάλες συμβολές από ανθρώπους που είναι «εκτός» – αποφασίζει να αποκρυπτογραφήσει τη Γραμμική Β εκείνη την εποχή η οποία, προσέξτε, όσο είναι ο Ventris μόνος του, δεν είναι τίποτ’ άλλο από έναν κώδικα που δεν μπορεί να ονομαστεί Μυκηναϊκή. Το πρόβλημα ποιο είναι; Είναι ότι ξέρουμε από την Alice Cober ότι η Μυκηναϊκή έχει κλίση. Αυτό είναι σημαντικό, το βλέπουμε στις επιγραφές, στις πινακίδες, με το «τόσο», «τόσα» και έχουμε και την κλίση, όσον αφορά ενικό-πληθυντικό, άρα μας δίνουν ενδείξεις. Είναι οι λεγόμενες «τριάδες». Η ιδέα είναι ότι ο Ventris βρίσκει ένα υλικό που μπορούμε να το ονομάσουμε Γλώσσα, αν θέλουμε, αλλά που δεν ξέρει να προσδιορίσει πότε ομιλήθηκε αυτή η Γλώσσα. Άρα θα κάνει μια επαφή με τον John Chadwick, για να προσπαθήσει να βρει – προσέξτε τι θα πω τώρα! – πώς θα ήταν η Ομηρική Γλώσσα 500 χρόνια πριν! Δηλαδή, πολύ συχνά στη Γλωσσολογία ξέρουμε, σχετικά εύκολα, πώς θα εξελιχθεί μία γλώσσα. Ξέρουμε ότι αυτά που είναι σκληρά μπορούν να γίνουν μαλακά, ξέρουμε π.χ. ότι το *t* μπορεί να πηγαίνει προς το *s*, δηλαδή είναι κάτι φυσιολογικό. Άρα, εδώ ποιο είναι το πρόβλημά μας; είναι ότι αυτή την κατεύθυνση την ξέρουμε σχετικά καλά. Το ανάποδο, το αντίστροφο – αν θέλετε – είναι κάπως δύσκολο, γιατί μπορεί να έχουμε πολλά κλαδιά που καταλήγουν στο ίδιο. Πώς γίνεται αυτό; Γίνεται και μέσω της ετυμολογίας του λαού, όπως το ονομάζουμε. Δηλαδή, από λανθασμένη ετυμολογία. Θα σας δώσω ένα παράδειγμα: Ας πούμε ότι είσαστε στα Γερμανικά: Sauerkraut και ξέρει ότι είναι choucroute σπάζει το choux croute δύο κομμάτια και θεωρεί ότι το croute μοιάζει με το κράουτ, άρα το choux μάλλον θα είναι το sauer. Αν ξέρετε και τις δύο γλώσσες, μάλλον θα ξέρετε ότι είναι ακριβώς το αντίστροφο και είναι μόνο φωνητικά που μοιάζουν. Άρα ποιο είναι το πρόβλημα; Είναι ότι τέτοιες ετυμολογίες υπάρχουν και είναι πάρα πολλές και έχουμε, βέβαια, και το γνωστικό, όταν μαθαίνετε μια νέα λέξη, που έχει

μια μορφή η οποία είναι ανάλογη με μία που γνωρίζετε, έχετε την τάση να την κλίνετε με τον ίδιο τρόπο. Για τα ελληνικά είναι πολύ εύκολο, μπορεί να το κάνετε με τα ρήματα. Δηλαδή, όταν έχετε ένα ρήμα που μοιάζει μ' ένα άλλο ρήμα, θα δείτε ότι πολύ συχνά μπερδεύεστε – ως γραμμαतिकολόγος μιλάω τώρα – διότι θεωρείτε ότι πρέπει να κλιθεί μ' αυτόν τον τρόπο. Αν κοιτάζατε, όμως, τα ιρλανδικά – κι εδώ είναι ενδιαφέρον να ξέρουμε και τι κάνουν και οι άλλες γλώσσες – στα παλιά ιρλανδικά, θα δείτε ότι τα ανώμαλα ρήματα είναι σχεδόν 95% του corpus. Εδώ εμείς έχουμε ένα άλλο πρόβλημα όσον αφορά στην ταξινόμηση, είναι όταν λέμε, ότι ένα ρήμα ανήκει – σας μιλάω γενικά γιατί πρέπει να μιλήσω για τις άλλες γλώσσες και δεν έχουν όλες την ίδια ονομασία – αν λέμε ότι αυτό το ρήμα είναι του τύπου «ένα», το άλλο του τύπου «δύο» και υπάρχει το «τρία», θα δείτε ότι πολύ συχνά το «τρία» είναι τα «ανώμαλα». Βάζουμε τα πιο απλά, για μας είναι το «λύω», και αν κοιτάξετε στην πραγματικότητα, η τελευταία ομάδα δεν είναι ακριβώς μια ομάδα, είναι απλώς το συμπληρωματικό από τις ομάδες που δεν μπορούμε να εντάξουμε σε κατηγορία και λέμε ότι είναι τα ανώμαλα. Ένα πράγμα που μας έχουν μάθει οι Έλληνες είναι ότι η ανωμαλία είναι χαρακτηριστικό της Γλωσσολογίας. Αν κοιτάξετε και την πληροφορική, θα δείτε ότι έχουμε τεχνητές γλώσσες, οι οποίες δεν έχουν ανωμαλίες. Δηλαδή μια λέξη λέει κάτι συγκεκριμένο ή, να το πούμε και στα μαθηματικά, έχουμε την έκφραση ότι στα μαθηματικά δεν έχουμε λογοπαίγνιο. Αν αναλύσετε το λογοπαίγνιο γλωσσολογικά, θα δείτε ότι προέρχεται από την πολυσημία: ακούτε ένα πράγμα, το καταλαβαίνετε μέσα από ένα άλλο πλαίσιο και βρίσκετε ότι είναι αστείο. Γι' αυτό πολύ συχνά οι ξένοι δεν καταλαβαίνουν τα λογοπαίγνια μιας γλώσσας και αντιθέτως γι' αυτό πολύ συχνά οι ξένοι χαμογελούν με λέξεις που εμείς δεν τις αναλύουμε πια, αλλά αυτοί όταν τις αναλύουν βρίσκουν ότι είναι αστείες ετυμολογικά, δηλαδή πώς έχουμε παράγει εμείς το σύμπλεγμα. Άρα, το πρόβλημά μας εδώ είναι πώς να βρούμε τα πολλά κλαδιά, που καταλήγουν σε ένα. Αυτό είναι μια δυσκολία. Το καλό με τα ελληνικά – γιατί, ξέρετε, εμείς είμαστε πάντοτε ανώμαλοι σε όλους τους τομείς – είναι ότι καταφέραμε με μία γλώσσα να έχουμε πολλές. Αυτό είναι θεαματικό εξ αρχής, άμα το σκεφτείτε. Δηλαδή, εμείς καταφέρνουμε να λέμε Αρχαία Ελληνικά. Τα Αρχαία Ελληνικά. Δεν είναι Το Αρχαίο Ελληνικό. Είναι όπως Τα Μαθηματικά, ενώ λέμε Η Φυσική. Άρα, ήδη όταν αναφερόμαστε στα Αρχαία, υπονοούμε ότι είναι πολλές γλώσσες, δεν είναι μία. Αν πάρετε ακριβώς την ίδια έκφραση στα γαλλικά, θα πείτε Grec Ancien. Ένα. Δεν θα πείτε Les Grecs Anciens, ενώ οι ίδιοι οι Γάλλοι όταν θα το μελετήσουν μαζί με τους Γερμανούς, θα δημιουργήσουν κατηγορίες. Άρα, εδώ έχουμε ήδη ένα πρόβλημα: Γιατί αυτό που θεωρούμε θεμελιακό είναι ήδη στον πληθυντικό. Αυτό έχει ήδη ενδιαφέρον! Αν πάρετε άλλες γλώσσες – εμείς έχουμε κι άλλες τάσεις που έχουν ξεχαστεί σε άλλες γλώσσες, δηλαδή – όταν μιλάει ένα πρόσωπο, κανονικά στα μαθηματικά έχουμε ένα-δύο-τρία-τέσσερα..., στη Γλωσσολογία δεν είμαστε τόσο εξειδικευμένοι και συνήθως έχουμε ένα-πολλοί. Είναι ο ενικός κι ο πληθυντικός. Στα αρχαία ελληνικά, βέβαια, είχαμε το ένα-δύο-πολλοί. Αυτό υπάρχει και στις Γλώσσες της Αφρικής, το βλέπουμε και στις Γλώσσες bantou, που μπορούμε να έχουμε ένα-δύο-τρία-πολλοί. Εδώ είναι ένας μαθηματικός υπολογισμός, δηλαδή, όταν συνομιλείτε, την ώρα που μετακινούνται τα άτομα, πρέπει να υπολογίσετε πώς πηγαίνουν τα ρήματα. Γιατί άμα φεύγουν και μπαίνουν, λένε: εμείς οι δύο λέμε αυτό, ή εμείς οι τρεις λέμε αυτό, και μετά φεύγει ο άλλος..., ενώ εμείς λέμε «εγώ λέω», «οι άλλοι λένε». Άρα, ποιο είναι το πρόβλημα που θέτει το ελληνικό στοιχείο μέσω του αρχαίου; Είναι τελικά ο πληθυντικός! Είναι η γενίκευση του ενικού ή το συμπληρωματικό του ενικού; Αυτό είναι πολύ σπουδαίο! Θα μου πείτε, γιατί είναι σπουδαίο; Αν κοιτάξετε στα κινέζικα ιδεογράμματα ένα πολύ ωραίο παράδειγμα που

έχουμε είναι το εξής ιδεόγραμμα: Το ζωγραφίζω για να το διαβάσετε εσείς. Αν το κάνετε έτσι, θα διαβάσετε ότι έχω γράψει στο πρώτο ιδεόγραμμα – θα μπορεί να το καταγράψει η κάμερα, για να δει αν έχω κάνει λάθος. Το έχω κάνει τοπικά, ζωγραφιές τέτοιες και μετά μόνο η κάμερα μπορούσε να το ζωγραφίσει αυτό, άρα να θυμάστε ότι όταν μιλάμε για τη Γλώσσα, πολύ συχνά, μιλάμε για το αόρατο και, κατά συνέπεια είμαστε αποθήκες αοράτου και το πρόβλημα στη Γλώσσα είναι μάλλον όταν γίνεται ορατή, διότι πολύ συχνά όταν γίνεται ορατή είναι καταπίεση από μια άλλη Γλώσσα! Γι' αυτό όταν περπατάτε στους δρόμους και γίνεται πολύ ορατή άλλη Γλώσσα, καταλαβαίνετε ότι δεν είσατε πια στο αόρατο και καταλαβαίνετε γιατί στεναχωριέμαι όταν υπάρχουν διαφημίσεις: Γιατί όλοι μιλάνε την ίδια γλώσσα. Η ιδέα είναι ότι σ' αυτό το ιδεόγραμμα, αν το διαβάσετε κι είστε ένας κανονικός Κινέζος, θα διαβάσετε ότι έχω γράψει «άνθρωπος 2». Αν είστε πιο κανονικός – εννοώ πιο κάτω – θα καταλάβετε ότι μιλάω για δύο Κινέζους, στην ουσία, για δύο ανθρώπους. Συγκεκριμένα είναι δύο άνδρες, δύο gen. Ένας Κινέζος, που ξέρει από ιδεογράμματα, θα είχε ένα πρόβλημα γιατί θα εντοπίσει μια ανωμαλία. Θα έλεγε ότι αν ήθελα να γράψω πραγματικά δύο Κινέζους, θα έπρεπε να γράψω ανάποδα, παρ' όλο που στα κινέζικα μπορούμε να γράψουμε κι οριζόντια και κάθετα, διότι είναι ιδεογράμματα. Αυτό όμως που θα καταλάβει είναι ότι είναι ο άνθρωπος που θεωρεί τον εαυτό του – τη μικρή παύλα – ως το ίδιο με τη μεγάλη παύλα, που είναι οι άλλοι. Αυτός είναι ο αλτρουιστής. Γλωσσολογικά, θεωρώντας ότι «οι άλλοι» είναι το συμπληρωματικό του «είμαι» – είναι αυτός που είναι ο αλτρουισμός – διότι, στην ουσία τι σας λέει η Γλώσσα; Σας λέει ότι υπάρχει μόνο μέσω του άλλου. Αλλιώς δεν μπορείς να αποδείξεις ότι υπάρχεις. Διότι πρέπει να υπάρχει κάποιος να στο λέει. Το «πρόβλημα», λοιπόν, με τα ελληνικά είναι ότι, καθώς είναι μοναδικό κλαδί, το χρησιμοποιούμε σαν σύστημα αναφοράς, δηλαδή όταν θα διαβάσουμε, για παράδειγμα, sanskrit ή vedique πιο πάνω, όταν λέω συχνά «πιο πάνω», να ξέρετε ότι εννοώ πιο παλιά, καταλαβαίνετε για ποια μιλάω. Όταν είμαστε πιο πάνω, αναρωτιόμαστε πάντα πώς κατεβαίνουμε κάτω. Διότι δύο πάνω μπορούν να έχουν το ίδιο ισόγειο. Άρα το πρόβλημά μας είναι, όταν είμαστε στο ισόγειο, πώς πάμε πάνω. Αυτό είναι το ίδιο που λέει και ο Einstein «δεν υπάρχει μονοπάτι που οδηγεί από το πείραμα στη θεωρία». Η θεωρία μπορεί να εξηγήσει ότι αυτό το πείραμα εξηγείται μ' αυτόν τον τρόπο, αλλά να ανεβάσετε το πείραμα στη θεωρία δεν γίνεται. Αυτό λέγεται «Απαγωγή», στα αγγλικά είναι «Abduction» – δηλαδή, το πρόβλημα της ελληνικής γλώσσας είναι σαν να είναι μια Απαγωγή γλωσσολογική. Με ποια έννοια; Από μία και μόνο Γλώσσα παράγεται μια θεωρία, γιατί είναι μοναδικό κλαδί. Δηλαδή, αν είμαστε στα ρομανικά, όπου θα έχουμε και τα γαλλικά και τα ιταλικά και τα ισπανικά – ένα παρακλάδι είναι λίγο διαφορετικό, τα ρουμανικά – ένας κανονικός ομιλητής, ας πούμε, καταλαβαίνει περίπου 75% των ιταλικών, χωρίς να μιλάει ιταλικά. Προσέξτε, γιατί εδώ, τώρα μόλις, δημιούργησα ένα παράδοξο, γιατί ξέρετε πολύ καλά ότι μερικά διπλώματα στην Ελλάδα σας επιτρέπουν να καταλαβαίνετε μόλις το 50% μιας Γλώσσας, αλλά σας δίνουν τη σφραγίδα ότι την ομιλείτε. Ενώ εδώ σας είπα ότι έχουμε το παράδοξο ότι μιλάω για έναν κανονικό ομιλητή, που δεν μιλάει ιταλικά, αλλά τα καταλαβαίνει κατά 75%. Ο ίδιος ομιλητής καταλαβαίνει τα ισπανικά κατά 45%, για τα ρουμανικά κατεβαίνει το ποσοστό στα 17%. Όπως καταλαβαίνετε αυτά είναι κατά μέσο όρο, εδώ έχετε όμως ένα κοινό πλαίσιο τα ρομανικά, Langues Romanes, όπου μπορείτε να κάνετε σύγκριση. Με τα ελληνικά να κάνετε σύγκριση με ποιον; Γιατί αν πάτε κατευθείαν πάνω, εκεί που διαχωρίζεται το πρώτο κλαδί, έχετε ένα πρόβλημα πολύ απλό. Είναι ότι δεν ξέρουμε να τα συγκρίνουμε με κάτι, διότι η πιο παλιά μορφή που έχουμε είναι τα Μυκηναϊκά. Σας υπενθυμίζω ότι τα Μινωικά δεν έχουν ακόμη αποκρυπτογραφηθεί, για λόγους στην

ουσία στατιστικής – έχουμε πολύ λίγα δεδομένα, αν βάλουμε όλα τα Μινωικά, που θα 'πρεπε να τα ονομάζουμε προς το παρόν Γραμμική Α, μαζί και χρησιμοποιήσουμε ένα χαρακτήρα, θα δείτε ότι όλ' αυτά παίρνουν μια σελίδα. Παρεμπιπτόντως, πρέπει να κάνουμε και μερικές κριτικές, γιατί όποιος αγαπάει την πατρίδα του θα 'ταν καλό να την εξετάζει. Αν θέλετε να ψάξετε για πινακίδες – δεν ξέρω αν υπάρχουν αρχαιολόγοι εδώ, αν υπάρχουν τουλάχιστον γλωσσολόγοι – θα ήταν καλύτερα να κοιτάζουμε τι έχει στις αποθήκες του το Μουσείο Ηρακλείου, που περίπου 80.000 πινακίδες δεν έχουν καν διαβαστεί, από το να ψάχνουμε νέα μέρη που να έχουν καινούργιες πινακίδες. Τώρα θα μου πείτε, γιατί οι πινακίδες είναι τόσο σημαντικές; Γιατί η Γλώσσα είναι τόσο σημαντική; Ένα άλλο παράδειγμα χειροπιαστό. Όσοι έχουν κάνει Φιλολογία και οι άλλοι που, παρεμπιπτόντως, έχουν υποστεί τους φιλόλογους, θα έχετε ακούσει, ότι ο Διόνυσος είναι νέος θεός. Και μάλιστα θα έχετε μια ολόκληρη ανάλυση, που θα είναι του τύπου Nietzsche για την Τραγωδία, όπου βασιζόμαστε πάνω σ' αυτή τη θεματολογία, για να πούμε ότι υπάρχει το Απολλώνιο και το Διονυσιακό. Ωραία! Άμα σας το πούνε αυτό, ως φιλόλογοι ή ως βασανισμένοι των φιλόλογων, δεν μπορείτε να πείτε παρά «ναι», διότι είναι θεμελιακά δεδομένα. Υπάρχει κάποιος που μπορεί να πει «όχι»; Υπάρχουν φιλόλογοι εδώ μέσα, έτσι δεν είναι; Δεν είμαι ο μόνος! Ωραία, αναγνωρισμένοι από το ΔΟΑΤΑΠ ή κανονικοί; Γιατί εδώ πρέπει να είμαστε πάντοτε αναγνωρισμένοι, αυτή είναι μια συμβολή του ελληνικού συστήματος, που μας βοηθάει για τις γενοκτονίες, όπου πρέπει να αναγνωρίζουμε τα πάντα, στην Ελλάδα αναγνωρίζουμε ΚΑΙ τα διπλώματα. Το θέμα ποιο είναι; Είναι ότι αν εγώ, όμως ως αρχαιολόγος, σας πω ότι το 1992 στα Χανιά βρίσκουμε μία πινακίδα Γραμμικής Β, η οποία είναι γραμμένη με έναν τρόπο που μπορούμε να διαβάσουμε τώρα, χάρη στον Ventris, και γράφει τη λέξη Διόνυσος, έχετε ένα μικρό πρόβλημα. Γιατί δεν μπορείτε να έχετε ένα θεό που είναι ήδη κατονομασμένος – γιατί είναι αφιέρωση στο Διόνυσο – από το 1250 π.Χ. και να λέτε ότι είναι πρόσφατος! Άρα, βλέπετε ότι, ακόμα και σ' αυτό το πλαίσιο, όπως το βλέπετε μάλιστα και στον Ησίοδο, υπάρχουν αλλαγές, παραλλαγές, παραπληροφόρηση, διότι γράφουμε και ξαναγράφουμε όπως θέλουμε. Το πρόβλημα είναι αυτό που είπε και ο Schopenhauer «Μπορούμε να κάνουμε ό,τι θέλουμε, αλλά δεν μπορούμε να θέλουμε ό,τι θέλουμε».

- Ναι!

- (Ακροάτρια:) Μπορώ να πω κάτι;

- Αυτό το είπατε ήδη! Θέλετε να πείτε κάτι άλλο;

- Θέλω να πω ότι έχω την εντύπωση ότι το βάζετε σε λάθος βάση. Γιατί αν το 1992 μάθαμε ότι στην Κρήτη υπάρχει πινακίδα που λέει «Διόνυσος», τότε αυτό ανατρέπει κάποια δεδομένα που ξέραμε παλιότερα.

- Σωστά!

- Άρα, να το ξαναπούμε και να πούμε ότι μέχρι τώρα κάναμε λάθος, είχαμε λάθος δεδομένα, μπορούμε να τ' αλλάξουμε!

- Ναι, το θέμα είναι ότι είμαστε στο 2008 και μερικοί φιλόλογοι συνεχίζουν να λένε ακριβώς το ίδιο. Και μερικοί μαθητές, που δεν ξέρουν ότι έχει κάνει αυτή την ανακάλυψη, συνεχίζουν να αποδέχονται ακριβώς το ίδιο. Το θέμα μου δεν είναι ότι αν οι ειδικοί το έχουν αλλάξει. Δηλαδή, ξέρουν τώρα ότι δεν μπορούν να το πουν πια, ποιος όμως εδώ μέσα σ' αυτή την αίθουσα μπορεί να πει ότι η θεωρία του Nietzsche ήταν λανθασμένη, γιατί ήταν βασισμένη σε μια θεωρία που δεν έχει βάση, αρχαιολογικά; Θέλω να πω ότι η συμβολή του καθενός μπορεί να είναι μεγάλη. Το πρόβλημα είναι αν τα θεμέλιά του είναι καλά. Θα δώσω ένα άλλο παράδειγμα που ανήκει σε άλλον τομέα. Ο Freud έχει κάνει μια πολύ ωραία ανάλυση για τον Leonardo da Vinci. Μόνο που την έχει κάνει πάνω σ' ένα γερμανικό κείμενο, το

οποίο είναι μια λανθασμένη μετάφραση από το παλιό ιταλικό κείμενο του Leonardo da Vinci. Άρα έχει μπερδέψει τον αετό με τον κόρακα. Ποιο είναι το πρόβλημα; Μπορεί να κάνετε μια πολύ ωραία θεωρία πάνω στον κόρακα, αλλά άμα γράφει «αετός», τι να την κάνουμε; Τώρα εμείς, ως ειδικοί του da Vinci τη θεωρούμε πως είναι μια πολύ καλή προσέγγιση του Freud, αλλά την αφήνουμε. Καταλάβατε τι θέλω να πω; Δεν θεωρούμε ότι ο Freud ήταν βλάκας, αλλά ότι απλώς δεν είχε καλά δεδομένα. Τα δεδομένα αλλάζουν! Τι θέλω να πω; Έχουμε την τάση, στη Φιλολογία, να θεωρούμε ότι τα δεδομένα, λόγω βάθους χρόνου, δεν αλλάζουν ή αλλάζουν πολύ δύσκολα. Ενώ στην αρχαιολογία, σε μεγαλύτερο βάθος χρόνου, ξέρουμε ότι μπορούμε να πούμε μια θεωρία και την επομένη να βρεθεί μια ανασκαφή και να πούμε εντελώς το αντίθετο. Δεν θα μιλήσω για τη Μακεδονία που είναι καλό που υπάρχει από το '77, αλλά αν θυμάστε εσείς καλά, για όσους είναι ψηλοί σαν εμένα, πριν τον Ανδρόνικο, τα επιχειρήματα τα χειροπιαστά για να έχουμε συζητήσεις για κάποια θέματα, πού ήταν; Αν θέλετε να επανέλθω στο παράδειγμα του Ventris, όπου Καθηγητές στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, παρά λίγο να καταπιούν τη γλώσσα τους, διότι είχαν διδάξει πάνω από 15 χρόνια ότι η Γραμμική Β δεν ήταν ελληνική; Και βρέθηκε ένας Άγγλος με έναν άλλον Άγγλο να τους εξηγεί ότι όντως είναι ελληνική; Άρα, θέλω να πω ότι πρέπει να είμαστε πολύ προσεχτικοί στις πηγές μας, ακόμα κι αν ή μάλλον ειδικά όταν οι πηγές δεν ανήκουν στον ίδιο τομέα. Αυτό ήταν το παράδειγμα που ήθελα να θέσω. Δηλαδή, έχουμε μια πηγή που είναι καθαρά «ανασκαφές της αρχαιολογίας», που έχει όμως επιπτώσεις πάνω σε μια θεωρία που είναι καθαρά φιλολογική. Το θέμα μας εδώ είναι ότι, για μένα, το παράδειγμα της ελληνικής γλώσσας ως πυρήνας, είναι ότι παράγει ένα πλαίσιο και όχι ένα πεδίο γλωσσολογικό, διότι είπαμε ότι είναι άλλο κλαδί. Όμως θα είναι μια πηγή, σαν γλωσσικός θησαυρός, απ' όπου θα μπορούσαμε να κλέψουμε λέξεις, για να παράγουμε νέο λεξιλόγιο για το ίδιο πράγμα. Θυμάμαι μια περίπτωση από μια φίλη, στη Γαλλία, που την πονούσε το κεφάλι. Πάει, λοιπόν, στο γιατρό και λέει: «Με πονάει το κεφάλι». Κάνει, λοιπόν, διάγνωση ο γιατρός και στα γαλλικά της λέει: Έχετε «céphalée», ακριβώς όπως τη λέξη «κεφάλι». Και, καθώς είναι Ελληνίδα, του λέει: «Συγγνώμη, δηλαδή εγώ σας λέω ότι με πονάει το κεφάλι κι εσείς μου λέτε, αν θέλετε, ότι έχω κεφαλίτιδα;» Δηλαδή, τι της είπε; Τώρα θα το ξανακάνω – θα θυμάστε και με τον Πρωταγόρα. Ας πούμε ότι είναι Γάλλος και λέει: «J'ai un mal à la tête» και έρχεται ο γιατρός, επιστήμονας και λέει: «Vous avez une céphalée». Λέει έκανε διάγνωση! Καταλάβατε; Ποιο είναι το πρόβλημά μας. Είναι ότι όταν θα είσαστε στα γαλλικά, στα αγγλικά ή σε άλλη γλώσσα κι όταν η επιστημονική γλώσσα θα είναι τα ελληνικά ή τα λατινικά και σας δίνουν ακριβώς την ίδια λέξη στα ελληνικά και στα ιταλικά, χρησιμοποιούν ένα σύστημα ρητορικής. Διότι δεν έχετε πια το ίδιο σύστημα αναφοράς κι έχετε την εντύπωση ότι είναι πιο εξειδικευμένο. Αλλά δεν είναι καθόλου εξειδικευμένο, διότι είναι ακριβώς ισομορφικό. Και είναι τόσο ισομορφικό, που στα ελληνικά είναι αυτομορφισμός. Δηλαδή μιλάμε για ακριβώς το ίδιο πράγμα, κατά συνέπεια – προσέξτε τι λέω τώρα – από τον ισομορφισμό πήγαμε στον αυτομορφισμό και τελικά καταλήγουμε στην ταυτολογία. Αν τώρα άκουγε αυτό που είπα ένας ειδικός της πληροφορικής, θα μας έλεγε ότι ο γιατρός είναι ο ειδικός για να ξαναγράφει κώδικες. Δηλαδή ακριβώς αυτό που κάνει ένας υπολογιστής. Μετά έχουμε ένα πρόβλημα διάγνωσης. Τι θέλω να πω μ' αυτό; Θέλω να πω ότι όπως γίνεται κι η ταξινόμηση, αν κοιτάξετε και τι γίνεται στα λουλούδια ή στο ζωικό σύστημα, που έχουμε τη διαφορά με τα είδη, το να χρησιμοποιούμε μια γλώσσα σαν γλώσσα ταξινόμησης, αυτό δεν συνεπάγεται ότι είναι και εξηγηματική. Δεν εξηγεί τίποτα. Απλώς – ποιο είναι το καλό που έχουμε στα ελληνικά και γι' αυτό χρησιμοποιήθηκε τόσο έντονα! – το σπάσιμο της λέξης, πάνω-κάτω, μας εξηγεί την

έννοια. Δηλαδή, έχετε το «συντακτικό» που ενσωματώνει το «σημασιολογικό», το οποίο είναι σπάνιο. Προσέξτε, όπως είχαμε πει και αρχικά, στα κορεάτικα όταν σπάτε τη λέξη, τις λεγόμενες *Langues Agglutinantes*, στις οποίες κολλάμε τα μόρια, όταν τις σπάτε, δεν έχει καμία σχέση με το τι είναι ο συνδυασμός. Ενώ εμείς έχουμε το λεγόμενο σκελετό. Ο οποίος, όμως, είναι πολύ σημαντικός, γιατί αν κοιτάζετε μέσω της θεωρίας του Chomsky, μία λέξη και όχι μόνο μία λέξη, αλλά μία φράση, όταν τη σπάζετε και κοιτάτε το δένδρο που αναπαράγει τη φράση σας, εσείς κοιτάζετε μόνο το συντακτικό επίπεδο. Όταν σπάζετε τη λέξη έχετε το σημασιολογικό. Ενώ, φυσιολογικά, το σημασιολογικό προέρχεται από την τοποθέτηση των λέξεων και μετά έχει και μια αλληλεπίδραση με το πραγματικό. Δηλαδή, δεν μπορώ να πω ό,τι να 'ναι, ενώ μπορώ να γράψω ό,τι να 'ναι. Δεν μπορώ να γράψω λανθασμένα, αλλά μπορώ να γράψω ό,τι να 'ναι. Το περίφημο παράδειγμα «οι γαλάζιες ιδέες» δεν έχει καμία έννοια έτσι, κανονική. Ενώ αν πω «οι αληθινές ιδέες» έχει μια έννοια. Το θέμα είναι ότι τα ελληνικά καταφέρνουν να έχουν ήδη στοιχεία μέσα τους που μας δίνουν μια πληροφόρηση. Ας δώσουμε ένα άλλο παράδειγμα, όπου η ανωμαλία είναι πολύ σημαντική και γιατί κοιτάζουμε αυτό που χάνεται. Θυμάστε, σας είπα ότι η Γλώσσα είναι πιο πολύ μια τέχνη του αόρατου. Στην τέχνη του αόρατου τι γίνεται όταν εξαφανίζεται κάτι; Το ξαναλέω. Αν πάρουμε μια λέξη κανονική, τώρα δεν έχουμε τα πνεύματα. Τα πνεύματα είναι το «πνεύμα». Το πνεύμα ποιανού, θα μου πείτε. Είναι το πνεύμα του χρόνου. Διότι το πνεύμα, όταν έρχεται, ας πούμε το «άναξ», μας έρχεται από το «Φάναξ», άρα το πνεύμα μου δείχνει ότι έχω ξεχάσει το δίγαμμα. Δηλαδή είναι το «ίχνος». Το γλωσσολογικό ίχνος του δίγαμμα. Δηλαδή, όταν εγώ θα κοιτάξω τη λέξη, μπορώ να κοιτάξω τη λέξη ή να κοιτάξω τι χάνεται απ' τη λέξη. Αν χάθηκε κάτι, μου δίνει μια ένδειξη για το τι υπήρχε πριν. Άρα μετά μπαίνω σ' ένα διαχρονικό πλαίσιο: θα έχω το «άναξ» με το πνεύμα και χωρίς το πνεύμα. Αν είναι χωρίς το πνεύμα, σημαίνει ότι φεύγω από 'δω. Αν ξαναβάξω το πνεύμα, μετά μπορώ να ρωτήσω γιατί έφυγε. Τότε καταλαβαίνω πώς ήρθε. Μετά, αν ξανακάνω το ίδιο νοητικό σχήμα, σαν μια μηχανή του Wiener και δεν είμαι μόνο σε μια μηχανή του Turing λέω, αυτό αν το μεταθέσω, «γιατί είχα δίγαμμα που δεν έχω πια;». Γιατί το συλλαβόγραμμα στα Μυκηναϊκά είναι το «WA», άρα είμαι κατευθείαν από το «WA» της Μυκηναϊκής, για να περάσω στην Ομηρική που θα έχω το δίγαμμα, που θα εξαφανιστεί εκ των υστέρων και θα πρέπει να το υπενθυμίσω με το πνεύμα. Διότι όταν θα περάσουμε απ' τα κεφαλαία δεν έχουμε πνεύμα.

Αυτό το φαινόμενο ως νοητικό σχήμα, μπορείτε να το καταλάβετε για τα γαλλικά του 17^{ου} αιώνα όταν θα έχουμε *La Pléiade*, όπου θα έχουμε μια επανάσταση γλωσσολογική που είναι πολύ σημαντική, όταν επανέρχονται ορθογραφικά τα ελληνικά μέσα στις ρίζες των λατινικών και των γαλλικών. Δηλαδή είναι η εποχή όπου του *f* θα ξαναγραφεί *ph*. Να είμαστε πολύ προσεχτικοί, έχουμε την τάση να θεωρούμε ότι οι γλώσσες πηγαίνουν πάντοτε προς την απλοποίηση. Πηγαίνουν προς την απλοποίηση όταν δεν υπάρχει δομή ή υποδομή και υπάρχει μόνο υπόβαθρο. Θα δώσω ένα παράδειγμα. Όταν θα έχουμε την προφορά του Erasmus. Ο Erasmus εφόσον λέει: δεν μπορώ να ξέρω πώς προφέρονται τα αρχαία ελληνικά, κάνει έναν ισομορφισμό του *Sidis* και αποφασίζει ότι δεν θα τα προφέρουμε, θα τα διαβάζουμε. Αυτό είναι πολύ σημαντικό. Γι' αυτό θα δείτε ότι στο εξωτερικό τη λέξη «και», τη διαβάζουν «KA-I», τη διαβάζουν από τα αρχαία ελληνικά, κανονικά. Έχουμε, βέβαια, ένα πρόβλημα. Διαβάζουμε πιο αργά, γιατί έχουμε αποφασίσει να διαβάζουμε και δεν έχουμε αποφασίσει να λέμε. Είναι πολύ σημαντικό σαν νοητικό σχήμα. Αποφασίζετε να συλλαβίσετε και να σπάσετε τις λέξεις. Άρα, δεν θα υπάρχουν δίψηφα, γιατί τα

σπάτε ούτως ή άλλως. Επειδή θέλετε μόνο με την ακοή να ξέρετε πώς το γράφουμε. Αυτό, λοιπόν, είναι μια απόφαση. Όταν πηγαίνετε σ' ένα διεθνές συνέδριο, το αστείο είναι, όταν αρχίζουν να σας διαβάζουν μερικές φράσεις και πρέπει πραγματικά να συγκεντρωθείτε, γιατί όταν δεν είναι γραμμένη η φράση στα αρχαία ελληνικά, αυτό που ακούτε δεν έχει καμία σχέση με το τι ξέρετε εσείς, που είναι δήθεν η γλώσσα σας. Αυτό το αστείο μου έχει συμβεί πολλές φορές. Γι' αυτό είναι καλό στα συνέδρια, να τα γράφετε. Τι θέλω να πω: έχουμε ακριβώς το ίδιο νοητικό σχήμα που έχουν οι Κινέζοι. Δηλαδή οι Κινέζοι έχουν μία γραφή με την οποία συμφωνούν όλοι, αλλά πρέπει να ξέρετε ότι στα κινέζικα όταν μιλάμε για διάλεκτο, δύο διαλέκτους διαφορετικές – για να υπενθυμίζουμε και τα δικά μας, όταν λέμε διαλέκτους – σε δύο κινέζικα προφορικά, μπορείτε να δείτε μεγαλύτερες διαφορές από τα ρώσικα με τα ισπανικά, ενώ έχουν την ίδια γραφή. Αυτό δεν πρέπει να σας ξαφνιάζει, γιατί όταν κοιτάξετε τη λατινική γραφή και συμφωνούμε ότι γράφουμε το «alfabhto» έτσι στα λατινικά, θα δείτε ότι όλες οι ρομανικές γλώσσες μαζί με τις γερμανικές και τις αγγλοσαξονικές έχουν ακριβώς το ίδιο υπόβαθρο τεχνικά, όμως δεν θα το προφέρουν το ίδιο κι είναι άλλες γλώσσες. Άρα, το ίχνος το γραφικό δεν καθορίζει τον προφορικό λόγο. Άρα όταν είπα ότι αποφασίζετε να διαβάζετε και όχι να λέτε, εξαφανίζετε το προφορικό και μόνο διαβάζετε. Θα μπορούσατε να κάνετε ακριβώς το ίδιο και με τη λατινική γραφή και να λέμε οτιδήποτε και να 'ναι (αγγλικά, ιταλικά κλπ) και θα το διαβάζω σπασμένα, όπως κάνω ακριβώς με τα αρχαία ελληνικά. Φανταστείτε τι μπορεί να γίνει σ' ένα συνέδριο. Το θέμα μας είναι ότι η ελληνική γλώσσα ως γλωσσικός πυρήνας λειτουργεί σαν δειγματολόγιο, αν θέλετε, που όπως και στον τομέα των αρωμάτων, έχετε αρώματα θεμελιακά πάνω στα οποία παίζετε σαν να είναι μόρια για να παράγετε ένα νέο άρωμα. Δηλαδή θα χρησιμοποιήσουμε αυτό το γλωσσολογικό υπόβαθρο όχι για να παράγουμε γλωσσολογία κανονική, αλλά εξειδικευμένη.

Τώρα, να μιλήσουμε για μεγέθη. Ένας κανονικός ομιλητής μιλάει πάνω-κάτω 1500 λέξεις. Συνήθως όταν το ακούμε αυτό, λέμε: όχι τόσο λίγες. Βέβαια, αν μπείτε σ' ένα λεωφορείο, κανονικό λεωφορείο, και βγάλετε τις λέξεις που αφορούν το ποδόσφαιρο, τις γυναίκες και τα αυτοκίνητα, καταλαβαίνετε ότι το 1500 φαίνεται τεράστιο, γιατί λέτε: για τι άλλο πράγμα τις έχουμε ανάγκη; Άρα, τι θέλω να πω μ' αυτό. Για να δείτε τα μεγέθη, μία γλώσσα διαθέτει από 100.000 λέξεις και πάνω. Ένας που μιλάει τη γλώσσα κανονικά χρησιμοποιεί 1500. Για να έχουμε συγκεκριμένα στοιχεία, το Petit Larousse έχει 80.000, το Petit Robert έχει 60.000, ο Victor Hugo έχει 10.000. Τώρα ξαφνικά λέτε: το 1500 το κρατάω, αφού ο Victor Hugo κάνει μόνο 10.000. Προσέξτε, ο Victor Hugo, για τους ανθρώπους των γραμμάτων θεωρείται ότι έχει δημιουργήσει νεολογισμούς και νεολογισμούς δηλαδή ότι είναι πολύ πλούσιος γλωσσολογικά. Για να καταλάβετε, από πλευράς πληροφορικής τι λέω. Όταν λέμε στη γλωσσολογία «γλώσσα επιβίωσης», είναι γύρω στις 300 λέξεις. Δηλαδή μπορείτε να φανταστείτε ότι πηγαίνετε σ' ένα χώρο που δεν ξέρετε καθόλου τη γλώσσα και θέλετε να φάτε, να κοιμηθείτε, να ζήσετε απλώς, χρειάζεται να ξέρετε τουλάχιστον 300 λέξεις. Άρα άμα κοιτάξετε αυτά τα μεγέθη και καταλάβετε ότι η ελληνική γλώσσα είναι στο 1.000.000, μετά αναρωτιέστε: εγώ μιλάω ελληνικά, διαβάζω ελληνικά, ξέρω ελληνικά ή έχω υποστεί τα ελληνικά; Δηλαδή θυμίζει πιο πολύ το φαινόμενο του Άτλαντα. Θα πατήσετε πάνω στα ελληνικά 1500 φορές, ενώ έχετε από πάνω σας 1.000.000. Όταν κάποιος σαν τον ομιλητή σας πει: εγώ μιλάω 6 γλώσσες, θα πείτε: εντάξει, πάνω-κάτω 1500 x 6, ούτε Hugo δεν κάνει. Τι θέλω να πω μ' αυτό; Τα ελληνικά σας επιτρέπουν κι ένα άλλο πράγμα. Σας επιτρέπουν να επιλέξετε το ρήμα που βάζετε μπροστά στη λέξη «τα ελληνικά» το οποίο πολύ συχνά είναι ξέρω,

γνωρίζω, κατέχω, μιλάω άπταιστα, ενώ μάλλον το καλύτερο θα ήταν «μαθαίνω». Διότι αν θέλετε να κάνετε ένα πολύ απλό test που εμείς το συνηθίζουμε με τους φοιτητές μας, πάρτε τον Μπαμπινιώτη ας πούμε, κι ανοίξτε το όπου θέλετε. Βρείτε τουλάχιστον ένα άνοιγμα που να ξέρετε τις λέξεις που είναι μέσα. Δεν σας λέω να βρείτε δύο. Βέβαια, αν είστε έξυπνοι γιατί βλέπω μερικούς, θα πάτε προς το «α» μπροστά-μπροστά, όπου θα έχει μόνο το «α». Τι θέλω να πω μ' αυτό; Πρέπει να καταλάβετε πόσο σημαντικό είναι το τι μεταφράζουμε όταν μιλάμε για ευρωπαϊκές γλώσσες – και είναι αυτά τα προβλήματα που έχουμε κι εμείς όταν μεταφράζουμε και στις Βρυξέλλες. Τώρα θα θέλω να κάνω και μία ανάλυση στον πολιτικό τομέα όπου τα μεγέθη είναι τεράστια. Δηλαδή μιλάμε για κάτι που δεν κατέχουμε. Στην ουσία, όπως βλέπω και την κάμερα, μιλάμε για μία φωτογραφία ενώ πρόκειται για κινηματογραφική ταινία. Κι εμείς στη φωτογραφία αποφασίζουμε ποια θα είναι η συνέχεια της ταινίας. Ξέρετε, είναι πολλές ταινίες με διακλαδώσεις που τυγχάνει να έχουν την ίδια φωτογραφία εκείνη τη στιγμή και που πολύ γρήγορα πάλι θα ξεφύγουν. Διότι όπως βλέπετε, όταν έχουμε μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών, όπως είχαμε εμείς ας πούμε με την καταστροφή της Σμύρνης, αν θυμάστε καλά, αρχικά αυτό λέγαμε για την καταπίεση της γλώσσας. Δεν πρέπει να ξεχνάμε, γιατί είναι πολύ σημαντικό, ότι τους ανθρώπους που έρχονταν από τη Σμύρνη στην Ελλάδα τους ονομάζαμε εκείνη την εποχή Τούρκους κι άλλα. Γι' αυτούς που ήρθαν από τον Πόντο, ξανακάναμε το ίδιο. Αυτούς που έρχονται ξανά από τον Πόντο, οι ίδιοι που είχαν υποστεί αυτό τους είχαν πει, τους ξαναλέν αλλιώς. Όπως λέγαμε με το φίλο μου για τις γλώσσες που μαθαίνουν τα παιδιά, θα είναι αναμενόμενο να έχετε στα γλωσσικά κέντρα μία γλώσσα σπάνια που δεν μιλιέται καθόλου στον κόσμο τα ρώσικα, μία άλλη ακόμα πιο σπάνια – το λέω αυτό γιατί στο Ινστιτούτο στο Παρίσι όλες αυτές οι γλώσσες ανήκουν στις σπάνιες γλώσσες και εκεί έχει πολύ ενδιαφέρον όταν σας βάζουν πακέτο και τα ελληνικά και τα κινέζικα στις σπάνιες γλώσσες του κόσμου, και νιώθετε τη σημασία των ελληνικών, τουλάχιστον σε βάθος χρόνου.

Το άλλο που θέλω να σας πω – γιατί υπάρχει αυτή η συμβολή – είναι ότι ανήκουμε σε μία χώρα που έχει πολύ λίγο έδαφος... πολύ λίγο. Είναι επειδή το έδαφος το δικό μας είναι βαθύ. Είναι σαν να είμαστε πάνω από ένα πηγάδι γνώσης. Το πηγάδι δεν έχει πολύ μεγάλο εμβαδόν. Ίσα-ίσα για να πιάνουμε νερό, ίσα-ίσα για να πηγαίνουμε στην πηγή. Το θέμα είναι το βάθος. Η ελληνική γλώσσα μάς μαθαίνει κάτι άλλο. Ότι η κυριαρχία του χώρου είναι επιφαινόμενο, είναι φαινόμενο μόδας. Ο χρόνος αντιστέκεται. Γι' αυτό όταν πήγα με φίλους Γερμανούς στο Μουσείο των Δελφών και διαβάζαμε επιγραφές, μου έλεγαν: το πρόβλημα με σένα είναι ότι τις διαβάζεις κιόλας. Τι ήθελαν να πουν μ' αυτό; Δεν είχαν καν επιγραφές της εποχής εκείνης που μπορούν να διαβαστούν. Το βάθος του χρόνου είναι τεράστιο και είναι για μία γλώσσα. Με τους μικρούς αντιστασιακούς που όλο λένε ότι η γλώσσα η ελληνική είναι χαμένη, κάθε φορά που το ακούω μου θυμίζει το Βολταίρο που έλεγε: αύριο θα πεθάνω. Κι ο Βολταίρος ήταν από τους πιο μακρόχρονους συγγραφείς της Γαλλίας. Κι έχει πάνω από 3.000 επιστολές στην αλληλογραφία του, μπορεί δεν ξέρω πόσες εκατοντάδες να μην λενε ότι θα πεθάνει. Νομίζω ότι είναι καλό σαν σλόγκαν «η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει». Βλέπετε δεν έχουμε επιλέξει «η Ελλάδα ζει», είναι απλώς επειδή έχουμε μια ειδική σχέση πάντοτε με το θάνατο. Λέμε: εμείς δεν θα φτάσουμε ως εκεί. Συνεχώς το λέμε, όμως. Ποτέ στην ιστορία της ελληνικής γλώσσας δεν είχαμε τόσους Έλληνες ομιλητές όσο τώρα. Ποτέ βέβαια στην ιστορία της ελληνικής γλώσσας δεν είχαμε τόσους κλαυτήρηδες για την ελληνική γλώσσα. Ποτέ. Και βέβαια γιατί ήμασταν λιγότεροι. Με το παράδειγμα της ελληνικής γλώσσας θέλω να πω ότι είναι πολύ σημαντικό που υπάρχει και ως επίσημη ευρωπαϊκή γλώσσα όταν

ξέρετε ότι είμαστε στο 27, αλλά υπάρχουν 19 επίσημες γλώσσες μεταξύ των οποίων και τα ελληνικά. Τα ελληνικά δίνουν ένα στίγμα ενός μικρού πληθυσμού, με μικρό έδαφος που έχει μία γλώσσα και τη διατηρεί. Αυτό είναι πολύ δυνατό μήνυμα. Κανονικά θα πρέπει να σας σηκωθεί η τρίχα, γιατί θα πρέπει να πείτε: τελικά όλο προβλήματα έχουμε. Αλλά ξέρετε, έχουμε προβλήματα επειδή είμαστε ζωντανοί! Μόνο οι νεκροί δεν έχουν προβλήματα. Λοιπόν, όταν ξέρετε πόσες γλώσσες υπάρχουν σ' όλο τον κόσμο, πόσες είναι πια νεκρές, κι εμείς λέμε συνεχώς, του χρόνου θα πεθάνουμε, το μόνο που μπορώ να σας πω είναι ας το πούμε και του χρόνου. Να 'στε καλά. Ευχαριστώ πολύ.

- Ποιοι μιλούν τα ελληνικά;

Οι Έλληνες και οι Κύπριοι στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αν είναι αυτή η τυπική ερώτηση.

- Εννοώ στις Βρυξέλλες.

Στις Βρυξέλλες έχουν δικαίωμα να μιλήσουν στα ελληνικά και μεταφράζονται. Ενώ υπάρχουν γλώσσες για τις οποίες δεν λειτουργεί αυτό το δικαίωμα. Στο Μέγαρο των Ηνωμένων Εθνών, που είναι για όλο τον κόσμο, υπάρχουν 6 επίσημες γλώσσες – τα ρώσικα, τα κινέζικα, τα γαλλικά, τα αγγλικά, τα αραβικά και τα ισπανικά. Εδώ δεν έχετε τα ελληνικά. Άρα η καταγραφή δεν θα γίνει στα ελληνικά. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση γίνεται και στα ελληνικά. Αυτό είναι πολύ σημαντικό, ενώ το ξεχνάμε. Εσείς θα μου πείτε, ποια είναι η εμβέλεια της, ποιο είναι το ποσοστό. Μόνο και μόνο ότι υπάρχει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με όλο αυτό που παράγει η Ευρωπαϊκή Ένωση θεσμικά, νομοθετικά, νομολογικά, νομικά, όλα αυτά παράγουν συνεχώς ελληνική ύλη, έχει τεράστια σημασία για μας. Δεν το αντιλαμβανόμαστε. Θα σας το πω αλλιώς. Πείτε μου στην Ελλάδα μεγάλους στοχαστές σύγχρονους, πείτε μου στην Ελλάδα μεγάλους επιστήμονες. Δεν λέω ότι δεν υπάρχουν, μην μπερδεύομαστε. Θα καταλάβετε πού το πάω. Θα μου πείτε, μα 10.000.000 είμαστε, είναι όπως με τα μετάλλια στους Ολυμπιακούς Αγώνες, χωρίς υπονοούμενα. Το θέμα είναι όταν είμαστε μια μικρή χώρα, δεν μπορεί να παράγουμε και τόσο μεγάλο θεματολόγιο σ' όλους τους τομείς, αλλά αντιθέτως θα έπρεπε να καταλάβουμε ότι το να είμαστε στην Ευρωπαϊκή Ένωση με αναγνωρισμένα τα ελληνικά ως ευρωπαϊκή γλώσσα σημαίνει ότι υπάρχει ένα ολόκληρο γλωσσολογικό πλαίσιο που παράγει συνεχώς ελληνικά. Αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό για την ιστορία της γλώσσας. Διότι σιγά-σιγά θα είχαμε σε επίσημα κείμενα μία αφόπλιση της γλώσσας που θα μπορούσε να καταντήσει, για να το πω ακραία, η επίσημή μας γλώσσα να είναι η καθαρεύουσά μας κι εμείς να είμαστε μόνο στη μαλλιαρή, θα μιλούσαμε μεταξύ μας, θα καταλαβαίναμε πάνω-κάτω τι λέμε, αλλά δεν θα το καταγράφαμε. Η καταγραφή είναι πολύ σημαντική γιατί, όπως το λέει, έχει τη λέξη «γραφική». Και η γραφή έχει εξελιχτεί πολύ. Και όταν βλέπετε κι έναν άλλο τομέα – για να ενισχύσω λίγο την ερώτησή σας ή μάλλον να την αλλοιώσω – αν πάρετε το διαδίκτυο, αρχικά μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε μόνο και μόνο το αγγλικό υπόβαθρο χωρίς κανένα διακριτικό σημείο. Δεν μιλάω για τα ελληνικά, μιλάω για πιο κάτω ακόμα. Σιγά-σιγά είδαμε ότι αυτή η τεχνική πίεση της πληροφορικής έσβηνε σε άλλες γλώσσες γιατί δεν μπορούσαμε να τις διαχειριστούμε. Άρα, είχαμε μπει όλοι σ' ένα καθαρά αγγλικό σύστημα, τουλάχιστον για να γράφουμε. Σιγά-σιγά εμφανίστηκαν τα διακριτικά σημεία – όλο το πλαίσιο αρκεί – και τώρα μπορούμε να γράφουμε κατευθείαν στα ελληνικά και γι' αυτό τώρα έχετε ιστοσελίδες στα ελληνικά. Θα μπορούσατε να με ρωτήσετε, ποιο είναι το ποσοστό των ελληνικών ιστοσελίδων σ' όλο το διαδίκτυο. Η σωστή ερώτηση, όμως, είναι: Υπάρχουν; Διότι πριν, δεν υπήρχαν καν. Άρα δεν

είχαμε το πρόβλημα του ποσοστού, είχαμε το πρόβλημα της ύπαρξης. Το σημαντικό για μας είναι αυτό που είπε ο Καζαντζίδης: Υπάρχω... Άρα έχω προβλήματα. Σκεφτείτε ότι το '81 δεν είχαμε ακόμα ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση – το κοιτάζω μόνο ως γλωσσολόγος – όλα αυτά τα κείμενα που έχουν δημιουργηθεί, δεν θα υπήρχαν καν στα ελληνικά. Άρα δεν θα μπορούσατε καν να μου κάνετε την ερώτηση, ποιος κάνει τι στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Εγώ νομίζω ότι το ωραίο στίγμα είναι τα χαρτονομίσματά σας. Δεν είναι μόνο ο χάρτης. Έχετε ένα κράτος μια κουτσουλιά, που ονομάζουμε Ελλάδα και είναι γραμμένο «Ευρώ», ενώ συζητούσαμε στην Ευρωπαϊκή Ένωση για Μάρκο, Δουκάτο, Ευρωμάρκο που έμοιαζε με το Deutsche Mark και τελικά καταλήγουμε στο μόριο το ελληνικό. Και εφόσον καταλήξαμε σ' αυτό, λέμε δεν μπορεί να μην το βάλουμε και στα ελληνικά. Προσέξτε το νοητικό σχήμα. Εγώ θα ήθελα πολύ να δω τον εαυτό μας, αν ήταν Μάρκο ή Δουκάτο να είχαμε καταφέρει να είναι γραμμένο και στα ελληνικά. Ούτε καν θα είχε μπει ο προβληματισμός. Προσέξτε, οι προβληματισμοί ειδικά στη γλωσσολογία, αλλά και γενικά στη στρατηγική, είναι δύσκολοι όχι όταν είναι ουτοπίες, όταν δεν τους έχουμε σκεφτεί καν. Είναι πολύ σημαντικό. Θα σας δώσω ένα παράδειγμα χειροπιαστό για τον ελληνικό χώρο. Σας φαίνεται αυτονόητο ότι στο χαρτονόμισμα του Ευρώ έχετε τον ελληνικό χάρτη. Έτσι δεν είναι; Η Ελλάδα είναι ζωγραφισμένη. Μα δεν είναι αυτονόητο για την Κύπρο, γιατί ο χάρτης της Κύπρου δεν υπάρχει. Έπρεπε να γίνει μία αίτηση έτσι ώστε στα νέα χαρτονομίσματα του Ευρώ να είναι και η Κύπρος. Ενώ για μας ήταν δεδομένο ότι το είχαμε. Αυτό δεν είναι τυχαίο. Διότι όσον αφορά τη Γαλλία, έχετε και τη Γουιάνα πάνω στο χαρτονόμισμα. Έχετε κάτι τετραγωνάκια κάτω αριστερά – ξέρετε οι στρατηγικοί σύμβουλοι κοιτάζουν πάντοτε τα ανούσια και αυτά που ξεχνούν όλοι οι άλλοι, για τα οποία παλεύουν για να μην τα βγάλουν. Κάτω αριστερά, λοιπόν, έχετε μερικά κουτάκια που είναι τα νησιά Polynésie, Réunion, Martinique, Guadeloupe, Guyane τα οποία η Γαλλία έχει αποφασίσει ότι αυτά είναι γαλλικά, άρα πρέπει να είναι στην Ευρωπαϊκή Ένωση, άρα πρέπει να είναι στο χαρτονόμισμα. Γιατί, προσέξτε, η πρώτη παρατήρηση που έκαναν στους Κύπριους ήταν: μα δεν χωράει. Κάτω αριστερά, πώς χώρεσαν; Όταν θες, βάζεις ένα κουτάκι, άμα είναι πρόβλημα. Είναι πολύ σημαντικό τι διεκδικείτε. Αλλά, τι σας έχουν επιτρέψει να διεκδικήσετε. Εμείς είμαστε ήδη σ' ένα πλαίσιο που μας το επιτρέπουν, αλλά πρέπει να το κάνουμε εμείς, γιατί δεν μπορεί κανένας να μας αναγκάσει να το διεκδικήσουμε. Άρα είναι ακριβώς το ίδιο με τη γλώσσα. Και γι' αυτό λέω ότι με τα ελληνικά – και γι' αυτό χρησιμοποιούνται και τόσο πολύ τα αρχαία και επανέρχονται σε πολλές χώρες – είναι το διαχρονικό στοιχείο που αγγίζει. Δεν είναι η πολυπλοκότητα της γλώσσας. Είναι ότι μπορούμε και τώρα να τα χρησιμοποιήσουμε. Το περίφημο λεξικό Bailly – το καλύτερο βέβαια είναι το Liddell Scott – ήταν το μοντέλο για να δημιουργηθεί στη Γαλλία το Gaffiot, το ειδικό λεξικό στα λατινικά. Όταν ανοίξετε το Gaffiot – κι εδώ πάλι θα σας επισημάνω σελίδες που δεν διαβάζουμε ποτέ – θα δείτε στις πρώτες σελίδες να γράφει ότι είναι φτιαγμένο πάνω στο μοντέλο των αρχαίων ελληνικών, δηλαδή όλο το στήσιμο του λεξικού είναι φτιαγμένο με αυτόν τον τρόπο. Και γι' αυτό, για να βοηθήσω τον κ. Μπαμπινιώτη, είναι πολύ σημαντικό μερικές φορές να ασχολούμαστε με τα ανούσια που στην ουσία είναι ουσιαστικά, παρά να ασχολούμαστε με τα ουσιαστικά που στην ουσία είναι ανούσια. Στον Μπαμπινιώτη, λοιπόν, είχαμε ένα πρόβλημα με τους Βούλγαρους. Στον Μπαμπινιώτη, όμως, έχουμε τα μυκηναϊκά για πρώτη φορά σε ελληνικό λεξικό. Δηλαδή όταν κάνει την ανάλυση, ο Μπαμπινιώτης πάει συστηματικά μέχρι τα μυκηναϊκά και λέει, στα μυκηναϊκά γραφόταν έτσι. Άρα δεν σταματάει ως τα αρχαία ελληνικά και κάνει και νύξη ως τα ινδοευρωπαϊκά. Αλλά τα μυκηναϊκά, τα γράφει. Αυτό ήταν ριζοσπαστικό. Τι θέλω να πω μ' αυτό: Σε μερικά χρόνια αυτό που έγινε με

τους Βούλγαρους θα ενσωματωθεί και θα θεωρούμε ότι ήταν μια κρίση της εποχής. Αυτό που έγινε με τα μυκηναϊκά, θα είναι μια αλλαγή φάσης. Δηλαδή, μετά δεν θα μπορεί να επιτρέψει κανένας λεξικολόγος στον εαυτόν του να τα βγάλει, γιατί εδώ θα είναι το κόστος. Συχνά κάνουμε κάτι που δεν αντιλαμβανόμαστε ότι είναι τόσο σημαντικό, αλλά μπορούμε να καταλάβουμε την αξία του, άμα μας το βγάλουν. Γι' αυτό στα ελληνικά, αυτό που δείχνουμε στις ευρωπαϊκές γλώσσες είναι τελικά πόσο ουσιαστική είναι η παρέμβαση τα τοποθετώ ορισμένα πραγματάκια τα οποία θα γίνουν κρίσιμα σημεία, και αν τα βγάλω, εκφυλίζω το όλο πλαίσιο. Εσείς, όταν μπήκε το Ευρώ, ασχοληθήκατε, κάνατε διαδηλώσεις για να γραφτεί το Ευρώ στα ελληνικά; Όχι. Αν όμως τώρα ακούσετε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αποφασίσει ότι το Ευρώ στα ελληνικά θα το βγάλουμε, θα πείτε: ε, όχι, ρε παιδιά! Προσέξτε, θα έχετε μια αντίδραση για ένα πράγμα που δεν υπήρχε.

- Πρώτον ήταν λάθος η κατάληξη του πολυτονικού και δεύτερον πόσο χρήσιμη είναι η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας σήμερα;

Είναι δύο πράγματα που δεν είναι ακριβώς γλωσσολογικά. Η πρώτη ερώτηση είναι πολιτική. Η δεύτερη ερώτηση δεν έχει καν σχέση με τη γλωσσολογία. Έχει σχέση με το γνωστικό αντικείμενο, τη γνωσιοθεωρία. Πολύ συχνά ακούμε ότι τα παιδιά είναι καλό να ξέρουν τα αρχαία ελληνικά διότι καταλαβαίνουν καλύτερα τα σύγχρονα. Αυτό είναι σωστό. Διότι οι κανόνες ήταν κανόνες. Το πιο σημαντικό όμως είναι η δομή των αρχαίων ελληνικών. Μέσω των κανόνων μάς δίνει ένα πλαίσιο, στην ουσία είναι μία αφορμή, για να μάθουν τα παιδιά μία γλώσσα δομημένη που τους επιτρέπει να δομήσουν τη σκέψη τους. Σε αυτό το πλαίσιο όμως, ένα παιδί που μαθαίνει πληροφορική μαθαίνει και αυτός να δομεί τη σκέψη του πάνω σε αλγόριθμους. Άρα, είναι σημαντικό αυτό, όμως δεν σημαίνει ότι είναι γλωσσολογικός αυτοσκοπός. Δηλαδή εμένα με αγγίζει περισσότερο όταν μου λέει κάποιος: μαθαίνω αρχαία ελληνικά για να καταλαβαίνω καλύτερα πώς έχουν εξελιχθεί τα νέα ελληνικά. Αλλά όταν μου λένε: έχω βάλει το παιδί μου να κάνει αρχαία επειδή είναι σημαντικό, και το παιδί ασχολείται με οτιδήποτε άλλο εκτός από τη γλώσσα, αυτό δεν μου είναι σημαντικό με αυτή την έννοια. Μου είναι σημαντικό μόνο και μόνο επειδή του επιτρέπει να σκέφτεται σε ένα πλαίσιο καθορισμένο που του επιτρέπει να παράγει σκέψεις. Άρα θα είναι ένα παίγνιο. Δηλαδή, θα σας έλεγα ότι είναι το ανάλογο με το να παίζει το παιδί σκάκι, είναι και αυτό σημαντικό. Το να παίζει σκάκι σωστό, θα μου πείτε, θα έχει επιπτώσεις στα ελληνικά του; Το αστείο είναι ναι, γιατί θα σκέφτεται καλύτερα. Το θέμα είναι ότι η δεύτερη ερώτησή σας αφορά στη σκέψη. Άρα είμαι θετικός αλλά όχι για λόγους γλωσσολογικούς, διότι πολύ λίγοι από εμάς ασχολούνται πραγματικά με αυτό το αντικείμενο. Η πρώτη ερώτησή σας όσον αφορά στο πολυτονικό, για εμένα εδώ είναι καθαρά πολιτικό το πλαίσιο. Με την έννοια ότι είναι μια απλοποίηση. Απλοποιήσεις υπάρχουν πάντοτε, όχι μόνο στα ελληνικά, το παγκόσμιο ρεκόρ το κατέχουν οι Ισπανοί. Το θέμα είναι απλοποίηση ή εκφυλισμός; Εδώ είναι το πρόβλημά μας. Επιπλέον το βλέπετε ότι τώρα «επανερχεται», καθώς υπάρχουν και εφημερίδες και συγγραφικά έργα τα οποία είναι πάλι στο πολυτονικό. Θέλω να πω, μην τα βλέπετε ποτέ οριστικά στη γλώσσα. Δεν ξέρετε καθόλου πώς θα είναι η ελληνική γλώσσα σε 50 χρόνια. Το πολύ απλό παράδειγμα που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε, είναι ότι όταν χρησιμοποιούσαμε στα ελληνικά μόνο κεφαλαία, δεν είχαμε πολυτονικό. Άρα το πολυτονικό μάς έρχεται μετά. Εγώ έχω ήδη ένα πρόβλημα ως γλωσσολόγος. Να προωθήσω το πολυτονικό επειδή είναι το πιο αρχαίο ενώ ξέρω ότι το πιο αρχαίο δεν είχε πολυτονικό; Είναι σαν να μου λέτε, γιατί να μην προωθήσουμε και τα συλλαβογράμματα όταν τα μυκηναϊκά είναι το πιο αρχαίο, άρα

το πιο σταθερό; Το θέμα είναι ότι υπάρχει μια εξέλιξη. Εμένα αυτό που με ενδιαφέρει είναι αν τα ελληνικά που παράγουμε, με πολυτονικό ή όχι, με συλλαβογράμματα ή αλφαβητικό σύστημα είναι ελληνικά που μου επιτρέπουν να διατηρήσω τη γλώσσα και να σκέφτομαι όχι ελληνικά, να σκέφτομαι ως Έλληνα, να παράγω ένα έργο για την ανθρωπότητα. Γιατί αν κοιτάζετε μόνο αυτό το πράγμα στο ελλαδικό επίπεδο, καταλήγετε στον τοπικισμό. Το θέμα είναι αν θεωρούμε ότι ο Ελύτης ή ο Σεφέρης είναι αξιόλογοι, δεν είναι επειδή μας αρέσει να το διαβάζουμε όταν είμαστε στις Κυκλάδες, επειδή μιλάει για τις μικρές. Είναι επειδή έχει καταφέρει μέσω της ελληνικής γλώσσας και μέσω της μετάφρασης – εδώ είναι ένα άλλο πρόβλημα – να σκεφτόμαστε διαφορετικά. Άρα, το θέμα δεν είναι αν μου έδωσαν τη γλώσσα ελληνική, είναι αν παράγω και σκέψη ελληνική. Άρα μην μπερδεύουμε το υπόβαθρο της γραφής με την ουσία της γραφής. Εμένα δεν με ενδιαφέρει αν κάποιος γράφει με μολύβι ή με πενάκι, ή με στιλέτο πάνω στη πέτρα. Εμένα εκείνο που με ενοχλεί είναι ότι ακόμα και πολυτονικά μπορεί να γράφει ανοησίες. Ακόμη και με τη νέα μορφή, πάλι μπορεί να γράφει ανοησίες, γιατί αυτό το επιτρέπει η γλώσσα. Το θέμα είναι επιτρέπει να παράγουμε κάτι άλλο; Άρα εδώ έχει μεγαλύτερη ουσία η ερώτησή σας αλλά επαναλαμβάνω, αυτό είναι ένα στατικό φαινόμενο, είναι καθαρά πολιτικό και δεν είναι γλωσσολογικό. Κατά συνέπεια, η γλωσσολογία θα απαντήσει. Δηλαδή υπάρχουν εξελίξεις στην γλωσσολογία που μας ξαφνιάζουν ορισμένες φορές. Εμένα δεν θα με ξάφνιαζε αν σε κάποια φάση υπάρξει μια άλλη μεταρρύθμιση που να μας εξηγήσει ότι τελικά για λόγους γνωσιοθεωρητικούς θα ήταν καλύτερο να το έχουμε. Είναι όπως τα παραδείγματα που έκανα μέσα στη διάλεξη. Θυμάσαι ότι στη πληροφορική, που μπορούσαμε να γράψουμε μόνο στα αγγλικά. αυτό δεν σημαίνει ότι τελικά όλο το Internet έγινε μόνο και μόνο αγγλικό, εφόσον είναι το ίδιο Internet που παράγει μέσα από τη δύναμή του την αδυναμία του, δηλαδή τις άλλες γλώσσες. Ένα σύστημα είναι δυνατό, μόνο και μόνο όταν συνειδητοποιεί τις αδυναμίες του. Η αδυναμία του Internet είναι η μονογλωσσία. Άρα, αυτό που είναι το πιο επιθετικό, που λέει ότι εγώ θα είμαι μόνο σε έναν τομέα, σιγά-σιγά ξανανοίγει για να προωθήσει αυτό που μας αρέσει. Γιατί αυτό που μας αρέσει είναι η διαφορετικότητα. Γιατί μέσα από τη διαφορετικότητα έχουμε την ποικιλομορφία και μέσα από την ποικιλομορφία έχουμε τη δημιουργία. Το μονοπώλιο μέσα στο γλωσσικό τομέα δεν παράγει δημιουργία. Αυτό είναι που μας ενδιαφέρει. Άρα για να απαντήσω συνοπτικά στις δύο ερωτήσεις, ο χρόνος θα δείξει και η δημιουργία θα αποδείξει.

- Πέστε μου σας παρακαλώ ένα παράδειγμα για το ότι η ελληνική γλώσσα παράγει σκέψη.

Τι δεν καταλαβαίνετε; Έχουμε στοχαστές που γράφουν στα ελληνικά; Έχουμε στοχαστές που μεταφράζουν; Άρα τα ξέρετε τα παραδείγματα. Αυτοί οι άνθρωποι σκέφτονται στην ελληνική γλώσσα; Δεν λέω ότι στις άλλες γλώσσες δεν υπάρχουν, δεν μπήκα καθόλου σε αυτό το πλαίσιο. Για να 'μαστε συγκεκριμένοι, πόσες λέξεις έχουμε για το χιόνι; Μία. Οι Εσκιμώοι έχουν τετρακόσιες. Είναι λογικό γιατί όταν ο άλλος θα πατήσει πάνω στο χιόνι, θέλει να ξέρει αν θα ζει μετά ή όχι. Δεν είναι απλώς μια λεπτομέρεια. Εδώ έχουμε ολόκληρο Αγγελόπουλο που σταματάει την ταινία επειδή χιονίζει. Άρα, υπάρχουν μερικά πλαίσια που παράγουν, υπάρχει το δημιουργικό. Εμείς ας πούμε δεν είμαστε πιο δημιουργικοί από τους Εσκιμώους για το χιόνι. Θα ήταν παράδοξο να το πούμε αυτό. Χρηστικά κάνουν κάτι. Το θέμα είναι ότι αν η γλώσσα παραμένει μόνο και μόνο στο χρηστικό, το επικοινωνιακό, έχουμε ένα πρόβλημα. Γιατί είναι απλώς επικοινωνία. Για μένα η γλώσσα δεν είναι επικοινωνία. Αυτό είναι το πρώτο της επίπεδο. Είναι επικοινωνώ, αλλά τι;

Επικοινωνώ ένα σχήμα, ένα νόημα, επικοινωνώ ένα μήνυμα, παράγω μία σκέψη, περιμένω μία αντίδραση; Να σας το πω και αλλιώς. Θα ήταν δύσκολο να μου αποδείξετε ότι η νοηματική γλώσσα είναι προς το παρόν δημιουργική. Γιατί αν πείτε πως είναι, είναι απλώς ένας ισομορφισμός από την προφορική παραγωγή. Αν προσέξετε όμως, εδώ είναι ενδιαφέρον αν έχετε να κάνετε με Άτομα Με Ειδικές Ανάγκες για παράδειγμα τους κωφούς, έχουν διαφορετικές κινήσεις. Για παράδειγμα δείχνουν το αυτί με τέσσερις διαφορετικούς τρόπους. Αυτές είναι οι προφορές τους. Είναι το χρώμα τους. Άρα εδώ, αν ήσασταν εσείς πιο πολύ της τάσης της ζωγραφικής, θα δείτε αποχρώσεις. Μπορεί ο ίδιος που το κάνει να μην ξέρει ότι το κάνει αυτό. Εσείς όμως όταν δείτε πολλούς, μπορεί να σας παράγει δημιουργικότητα και να σας παράγει δημιουργία. Για μας αυτό που είναι σημαντικό δεν είναι να είναι απλώς μια γλώσσα. Γιατί εγώ είμαι της σκέψης και μετά της γλώσσα και όχι της γλώσσας και μετά της σκέψης. Έχουμε ένα νοητικό υπόβαθρο, ένα εγκεφαλικό υπόβαθρο, δηλαδή υποδομές, πιο συγκεκριμένα αν χρησιμοποιήσουμε την έννοια της ανοικτής δομής με την αναλογία του Umberto Eco, θα μπορούσαμε να έχουμε ανοιχτές δομές που εμπλουτίζονται. Είναι το περίφημο παράδειγμα που χρησιμοποιεί ο Noam Chomsky, άμα ένα Ελληνάκι το πάρεις και το πας στην Ιαπωνία, θα μιλάει γιαπωνέζικα όσο καλά μιλάει ένας κανονικός Γιαπωνέζος. Αυτό αποδεικνύει ότι ο εγκεφάλός μας έχει μια πλαστικότητα που του επιτρέπει σαν νοητικό σχήμα να αντέχει τις εισχωρήσεις γλωσσικών μηνυμάτων, να τις μετατρέπει και να τις επεξεργάζεται με τον ίδιο τρόπο που το κάνει και ο διπλανός του, ο οποίος είναι μόνο από εκεί. Είναι αυτό που είπε και ο Ludwig Wittgenstein «η γλώσσα είναι τα όρια της σκέψης μου». Δηλαδή, αν εγώ δεν το προωθώ και δεν παράγω πια σκέψη και απλώς διαβάζω τη γλώσσα, όπως το κάνουν στα αρχαία – αυτό είναι μία έμμεση κριτική – δεν εξετάζουμε πια τη σκέψη του Σωκράτη στα αρχαία ελληνικά, εξετάζουμε τη γλώσσα του Σωκράτη στα αρχαία ελληνικά, ο οποίος μπορεί να αδιαφορούσε που το έλεγε με αυτή τη γλώσσα εκείνη τη στιγμή, απλώς σκεφτόταν ελληνικά. Όταν επικεντρωνόμαστε στη γλώσσα και θεωρούμε ότι είναι το αποτέλεσμα μιας στοχαστικής διαδικασίας, είναι πολύ επικίνδυνο. Για εμένα είναι το μέσο για μία στοχαστική διαδικασία. Εμένα αυτό που με ενοχλεί όταν δεν υπάρχει συντονισμός από φιλόσοφο με ειδικό αρχαίων ελληνικών, είναι ότι στο τέλος τα παιδιά θα σας πούνε σαν παπαγαλία ότι τα ομηρικά είναι δύσκολα, ο Ξενοφών είναι εύκολος, ότι ο Πλάτων είναι λίγο πιο δύσκολος και ότι αυτός που γράφει τα καλύτερα ελληνικά είναι ο Αριστοφάνης. Αν τα κοιτάξετε απλώς και μόνο σαν γλώσσα, είναι σωστό, αλλά αυτό είναι μόνο το θέμα; Για τον Αριστοφάνη, αυτό που μας αγγίζει είναι ότι είχε τα καλύτερα γνήσια ελληνικά, με τα λιγότερα ορθογραφικά λάθη; Το θέμα μας είναι ότι ο Αριστοφάνης είχε και μία σκέψη. Δηλαδή μέσα από το έργο του, να δουλεύει και λίγο το Σωκράτη και ο Σωκράτης να το δέχεται. Δηλαδή να υπάρχει ένας διάλογος. Το θέμα είναι όταν μετά υπάρχει καταδίκη. Άρα αν θέλουμε να δούμε τι παράγει η ελληνική γλώσσα, αυτό είναι η μαιευτική. Αλλά η μαιευτική δεν ανήκει στη γλωσσολογία, είναι από άλλο τομέα. Τη χρησιμοποιεί σαν νοητικό σχήμα. Για παράδειγμα στα κέντρα γλωσσών αν το μόνο τους πρόβλημα είναι να μιλάνε μόνο τις γλώσσες και να μην κάνουν τίποτε άλλο, θα είχαν πρώτα απ' όλα λιγότερους σπουδαστές. Γιατί είναι πολύ λίγοι αυτοί που θα ασχοληθούνε πραγματικά μόνο με τις γλώσσες. Και προσέξτε, να μην μπούμε στο φαύλο κύκλο που κάποιος πηγαίνει στο κέντρο για να μάθει μία γλώσσα μόνο και μόνο για να τη διδάξει. Δηλαδή δεν πάει στο χώρο για να μιλάει με αυτούς που μιλάνε, για να μπορέσει να τη διδάξει, αλλά θεωρεί ότι αυτά που του έχουν δώσει, του επιτρέπουν να διδάξει. Αυτό είναι ένα πρόβλημα. Δηλαδή δεν έχουμε εμπλουτίσει το γλωσσικό υπόβαθρο με ένα βιωματικό που θα είναι στην ουσία ένα στοχαστικό. Στο τέλος, απλώς θεωρούμε ότι εφόσον έχει

κάποιος την ικανότητα, άρα μιλάει, άρα διδάσκει. Διδάσκει ότι ο Αριστοφάνης έχει την καλύτερη γλώσσα, διδάσκει ότι όταν διαβάζει το ευαγγέλιο, καλύτερα να διαβάζει το ευαγγέλιο του Λουκά που είναι καλύτερα γραμμένο παρά τα άλλα. Το θέμα μας δεν είναι μόνο αν το γράφει ο Λουκάς, το θέμα είναι τι έλεγαν. Όταν ας πούμε είσαι στη θρησκεία, ξέρετε ότι πρώτα είναι τα εβραϊκά, μετά είναι τα αραμαϊκά και μετά τα ελληνικά. Και γι' αυτό νομίζω ότι είναι πολύ σημαντική η απόφαση του Φραγκίσκου Α', που όταν έκανε το κολέγιο της Γαλλίας, το πρώτο πράγμα που τον προβληματίσε ήταν ποιους τομείς να βάλει εκεί μέσα. Αν ήσασταν κλασικοί θα προτεινάτε να βάλει μαθηματικά, φυσική, αυτά που λέμε πιο στερεές επιστήμες που δεν εξελίσσονται με τον ίδιο τρόπο γιατί είναι και το πειραματικό. Αλλά από τα πρώτα πράγματα που έκανε ο Φραγκίσκος Α', ο οποίος είχε επαφή με τον Leonardo da Vinci, ήταν να βάλει τις γλώσσες και να βάλει τα αρχαία ελληνικά. Γιατί δεν ήθελε πια να ακούει τι λένε τα αρχαία μέσω μετάφρασης τα οποία έλεγε η εκκλησία. Συμφώνησε να πιστεύουν σε αυτό, αλλά ήθελε να ξέρει τι λέει μέσα το κείμενο. Και γι' αυτό υπάρχει μια πάρα πολύ ωραία έκδοση που είναι η Βίβλος σε έξι γλώσσες και ονομάζεται Vulgate. Άρα έχετε το κείμενο στα λατινικά. Από κάτω έχετε το ίδιο κείμενο στα ελληνικά. Και μετά έχετε τη μετάφραση από τα ελληνικά στα λατινικά και κοιτάζετε το κείμενο και έχετε και Συριακά, Αραμαϊκά, Εβραϊκά, Αραβικά και Guèze από Αιθιοπία, που χρησιμοποιούν ελληνικούς χαρακτήρες. Αυτό σας δίνει ένα σύμπλεγμα που μετά καταλαβαίνετε τι είναι αυτό που διαβάζετε. Γιατί δεν το διαβάζετε μόνο μία φορά. Είναι σαν να έχετε ένα πεντάγραμμο. Με ένα πεντάγραμμο ακούτε μουσική. Άμα θέλετε διαβάστε μόνο τη μία γραμμή. Δεν θα καταλάβετε τίποτα. Ακόμα και αν διαβάζετε και τις πέντε γραμμές ξεχωριστά, πάλι δεν θα καταλάβετε τίποτα. Μόνο όταν διαβάζετε και τις πέντε, καταλαβαίνετε τι σημαίνει το χέρι. Γιατί αλλιώς, διαβάζετε μόνο τα δάχτυλα τα οποία είναι κομμένα. Αυτό που ήθελα να πω είναι ότι παράγουμε σκέψη και τα ελληνικά συμβάλλουν στην εξέλιξη της ανθρωπότητας όσον αφορά στο στοχαστικό. Αυτό είναι που έχει σημασία.

- Τελικά, ποιος είναι ο ελληνικός πυρήνας των ευρωπαϊκών γλωσσών;

Όταν τρώτε ένα φρούτο, τον βλέπετε τον πυρήνα. Όταν δεν το τρώτε, κοιτάζετε το φρούτο. Αν επέλεξα τη λέξη πυρήνας, δεν είναι επειδή είναι φανερό. Είναι επειδή είναι αόρατο. Είναι το νοητικό σχήμα. Αν μου πείτε ποια ήταν τα νοητικά σχήματα που αναφέρατε, διαβάστε τη νοητική γεωστρατηγική και τη νοητική στρατηγική. Το θέμα είναι σε ποιο βάθος θέλετε να σταματήσετε όταν ακούτε μία διάλεξη; Εσείς επιλέγετε πόσο μακριά είσατε από τον πυρήνα. Όχι ο ομιλητής. Εγώ σας μίλησα για τον πυρήνα και σας είπα ότι σε αυτό το φρούτο υπάρχει πυρήνας. Και εξηγώ μερικές από τις ιδιότητές του. Εσείς μου λέτε «μα δεν τον βλέπω». Δεν διαφωνούμε. Το ξέρω ότι δεν το βλέπετε. Το θέμα με τον πυρήνα είναι ότι πολλοί κοιτάζουν τη γλώσσα αλλά δεν βλέπουν τον πυρήνα. Αυτό που θέλω να σας πω μέσω του πυρήνα είναι ότι δεν λέω υπόβαθρο, γιατί αλλιώς θα ακούγαμε αυτά που λέμε εδώ, του τύπου ότι όλα έρχονται από τα ελληνικά. Δεν είναι καθόλου αυτό το θέμα της γλωσσολογίας. Το θέμα είναι αν τα ελληνικά ως γλωσσολογική οντότητα, μέσω του πυρήνα της, δηλαδή σαν ολότητα, έχουν και μία τελεολογική πράξη, δηλαδή συμβάλλουν πραγματικά στις ευρωπαϊκές γλώσσες. Αν θέλετε να το πούμε πολύ πιο απλά και τυπικά, γιατί τα ελληνικά να ανήκουν μέσα στις επίσημες ευρωπαϊκές γλώσσες. Εννοώ ότι είναι ένα άσχετο κλαδί μόνο του. Αλλά, θα σας απαντήσω και λίγο έμμεσα. Πρόσφατα βγήκε ένα ιταλικό έργο το οποίο λεγόταν «ο αδερφός μου είναι μοναχογιός». Κανονικά έχετε ένα παράδοξο. Άρα βλέπετε ένα παράλογο που δεν μπορεί να είναι αυτό, μετά λέτε αναγκαστικά υπάρχει κάποιο νόημα, άρα καταλαβαίνετε ότι υπάρχει ένα

παράδοξο και μετά μπαίνετε στη διαδικασία να το λύσετε. Και όταν υπάρχει αυτή η λύση, υπάρχει πια το φαινόμενο. Άρα, καταλαβαίνετε ότι η κωδικοποίηση του φαινομένου γίνεται μόνο με αυτό τον παράδοξο τρόπο. Το ίδιο ισχύει και για τον τίτλο της διάλεξης.

- Θα ήθελα τη γνώμη σας για την ορθογραφία ως αξία και αναγκαιότητα. Τύπος ή ουσία για την κατανόηση μιας γλώσσας.

Είναι και τα δύο. Τυπικά η ορθογραφία είναι μόνο τύποι. Θα σας δώσω ένα πολύ απλό παράδειγμα. Διάβαζα χειρόγραφο του Αλέξανδρου Καραθεοδωρή του 1863 και έκανα μία μελέτη. Ήταν γραμμένο στα γαλλικά. Ο Αλέξανδρος μιλάει άπταιστα γαλλικά. Εντοπίζω το πρώτο ορθογραφικό λάθος. Ο Αλέξανδρος; Το σημειώνω δίπλα. Μετά από μερικές σελίδες, ξανά. Ο Αλέξανδρος; Μετά από μερικές εκατοντάδες, έχω κάμποσα. Μετά σκέφτομαι, μήπως είναι ο Νίκος; Ξανακοιτάζω τα γαλλικά της εποχής και γράφονται όπως τα γράφει ο Αλέξανδρος. Αν είχα μείνει στον τύπο, θα έλεγα ότι κάνει ορθογραφικά λάθη και θα τα απέδιδα στο ότι ήταν Έλληνας που ζούσε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και ήταν λογικό να μην έχει πρόσβαση στο γαλλικό αντικείμενο. Στην πραγματικότητα, ήμουν εγώ που για λόγους οικονομικούς δεν είχα πρόσβαση στο γαλλικό αντικείμενο. Η ένδειξη του ορθογραφικού λάθους είναι παραγωγική και δημιουργική, διότι μου επιτρέπει να καθορίσω σε ποια χρονική στιγμή γράφεται. Τώρα όσον αφορά στα παιδιά, τα λάθη τα χρησιμοποιούμε εμείς σαν ενδείξεις. Για παράδειγμα, αν ένα παιδί μου κάνει ένα λάθος και το κάνει συστηματικά, π.χ. όταν τα ρήματα σε ωμέγα μου τα γράφει με όμικρον. Αυτό είναι πολύ καλό λάθος. Διότι θα του εξηγήσω του παιδιού ότι έχει ένα γνωστικό λάθος, θα του εξηγήσω γλωσσολογικά, και αυτό θα το μετατρέψει σε ωμέγα. Όταν έχω ένα παιδί που τυχαία βάζει ωμέγα και όμικρον, δεν είναι καθόλου το ίδιο παιδί. Βέβαια γλωσσολογικά, πάλι είναι του ίδιου τύπου λάθος και βέβαια μπορώ να το βαθμολογήσω και ποσοστιαία. Δηλαδή του βάζω είκοσι ρήματα και αν έχει επτά σωστά, θα του βάλω 7/20, ενώ ο άλλος θα πάρει 0. Αυτό που λέω εγώ ως ειδικός της γνωσιοθεωρίας, είναι ότι το παιδί που θα πάρει 0 θα πάει πολύ πιο εύκολα στο 20 από το παιδί που είναι στο 7. Δηλαδή το παιδί που είναι στο 7, θα πρέπει να μπει σε μια άλλη διαδικασία να εξετάσει γιατί βάζει αλλού ωμέγα και αλλού όμικρον. Δηλαδή πρέπει εμείς να δούμε τη στρατηγική του. Το λάθος για μένα είναι πολύ σημαντικό. Τώρα, είναι και η άλλη περίπτωση. Όταν δεν έχετε να πείτε τίποτα για ένα φιλόσοφο, ψάχνετε να βρείτε τα τυπογραφικά λάθη που έχει κάνει, ισχύει αυτό που λέω εγώ «το σύνδρομο του κόμματος». Δηλαδή, διαβάζετε ένα πολύ χοντρό βιβλίο και λέτε στη σελίδα 50 έκανε λάθος. Αυτό είναι καθαρά ανούσιο για μένα. Όταν έχω έναν άνθρωπο που είναι ικανός να γράψει ένα τέτοιο βιβλίο, δεν πάω να κοιτάζω τα ορθογραφικά λάθη. Βέβαια μπορεί να με ενοχλούν. Αυτό που θέλω να πω είναι ότι δεν πρέπει να μπερδευόμαστε. Μπορεί να είναι το μέσο πάλι για να καταλάβω κάτι, δηλαδή για το πώς το παιδί καταλαβαίνει κάτι ή το ποιες δυσκολίες έχει, αλλά όχι να είναι το αποτέλεσμα. Γιατί στο παράδειγμα που έδωσα, το παιδί που βάζει συστηματικά όμικρον για λάθος, θα μπορούσε να βάζει συστηματικά ωμέγα για λάθος, αλλά εσείς δεν το ξέρετε. Γιατί εσάς ο στόχος σας είναι το ωμέγα. Απλώς το γνωστικό του λάθος, συμπίπτει με το αποτέλεσμα που θέλετε. Άρα το θέμα μας είναι: μπορώ να κάνω διασταύρωση την ώρα που το αναλύω αν το έχει επιλέξει τυχαία ή όχι; Γιατί εγώ θυμάμαι πολύ καλά, όταν ήμασταν στο μεταπτυχιακό της θεωρητικής γλωσσολογίας, μας βάλανε σαν τεστ, μια γλώσσα που δεν γνωρίζαμε καθόλου και μας εξηγούν έναν κανόνα. Άμα σας εξηγήσουν πάνω κάτω έναν κανόνα και είναι όλα ομαλά, θα καταλάβετε. Αλλά το θέμα είναι ότι απλώς θα έχετε καταλάβει ότι

διαχειρίζεστε τον κανόνα, όχι ότι καταλαβαίνετε τη γλώσσα. Η διαφοροποίηση θα γίνει όταν εσείς θα φτάσετε στο επίπεδο να λέτε ότι αυτό μάλλον δεν λέγεται έτσι. Θα είναι δύσκολο. Μερικές φορές είναι συνεχόμενα λάθη, που χτίζουμε το ένα πάνω στο άλλο, άρα είναι συνεχόμενη λανθασμένη ορθογραφία, που στο τέλος καταλήγει σε μια νόρμα. Για μένα η ορθογραφία λοιπόν είναι απλώς μία νόρμα, μία κανονικοποίηση, η οποία είναι της περιόδου. Για παράδειγμα, αν εγώ σας γράψω το Straße με β ή με ss, θα δείτε ότι ο Γερμανός μπορεί να τα κάνει και τα δύο, αλλά δεν μπορεί να κάνει παντού και τα δύο. Άρα, υπήρχε αυτή η τροποποίηση. Άρα είναι ορθογραφικό λάθος ή όχι; Στο παράδειγμα που δίνω δεν είναι, γιατί υπάρχει αυτή η παραλλαγή. Το θέμα είναι ότι αυτή η νόρμα είναι συγχρονική, δεν είναι διαχρονική. Εμένα με ενδιαφέρει η διαχρονική ορθογραφία, έχετε γνωστικά προβλήματα. Όταν κάνετε λάθη στη διαχρονική ορθογραφία, θέλει να πει απλώς ότι με μία γλωσσολογική εξήγηση θα μπορούσατε να το ξεπεράσετε. Δίνω ένα παράδειγμα. Στις σημερινές γλώσσες, έχουμε όσον αφορά στα σύμφωνα ένα σκελετό με ένα τρισύμφωνο. Οι συνδυασμοί που μπορούμε να κάνουμε σε μία σημερινή γλώσσα, εφοδιάζονται με τρία σύμφωνα όπου έχουμε βγάλει τα φωνήεντα, που είναι λιγότερο σημαντικά, και ένας ομιλητής βλέποντας τα τρία σύμφωνα, καταλαβαίνει αμέσως για ποια λέξη μιλάμε, εκτός από ειδικές περιπτώσεις. Αν το κάνετε αυτό σε μη σημερινές γλώσσες, αλλά ευρωπαϊκές, η συμβολή των Ελλήνων όσον αφορά στα φωνήεντα είναι τόσο σημαντική που έχουμε παράγει τόσες πολλές λέξεις, που μπορούμε να βρούμε πάρα πολλούς συνδυασμούς με δύο σύμφωνα, έτσι που δεν μπορείς να αποφασίσεις ποια λέξη είναι αν δεν έχεις τα φωνήεντα. Ενώ στα σημερινά (εβραϊκά, αραβικά, μοζαμβικικά κλπ.), ο σκελετός καθορίζει σχεδόν το πλαίσιο. Πώς το συνδέω αυτό με το λάθος. Αν στα σημερινά βάλετε δύο σύμφωνα, είναι διαχρονικό λάθος. Δηλαδή έχει καταρρεύσει όλη η δομή της γλώσσας. Το να κάνετε λάθος στο φωνήεν που θα γράφετε, είναι συγχρονικό. Απλώς δεν καταλάβατε εκείνη τη στιγμή το λάθος.

- Το θέμα της ορθογραφίας το έθεσα σε σχέση με την κατανόηση της γλώσσας. Αν δηλαδή για να μάθεις σωστά μια γλώσσα πρέπει να συνοδεύσω αυτή τη γνώση και με τη σωστή ορθογραφία.

Σε πολύ χαμηλό επίπεδο, εγώ δεν είμαι της τάσης να τους μαθαίνουμε λάθος ορθογραφία. Δηλαδή να τους επιτρέπουμε να κάνουν περίπου ότι να 'ναι και μετά να σταθεροποιηθούν. Γνωρίζετε ότι υπάρχει και αυτή η τάση. Οι πιο πρόσφατες μελέτες έχουν δείξει ότι αυτή η τακτική στην ουσία τους καθυστερεί, διότι αφορά σε μία νόρμα, όχι σε μία εξέλιξη. Το παιδί δεν είναι ότι περπατάει και θα μάθει να περπατάει με το δικό του τρόπο. Είναι μία νόρμα. Για παράδειγμα το στρατιωτικό βάδισμα: από το να βαδίζει όπως θέλει για να καταλήξει στο τέλος στο στρατιωτικό βάδισμα, είναι πολύ πιο απλό να του πείτε πώς να κάνει το στρατιωτικό βάδισμα. Ενώ αν ήταν απλώς να περπατήσει, θα μπορούσε να το κάνει όπως θέλει. Άρα χάνουμε χρόνο και μετά δεν πάμε πιο πέρα στο νοητικό επίπεδο. Θα σας δώσω ένα πολύ απλό παράδειγμα. Τα αλλόφωνα στα ελληνικά είναι όταν μία λέξη γράφεται το ίδιο με μία άλλη αλλά δεν έχει τον ίδιο τονισμό. Πολύ συχνά σας λένε ότι δεν πειράζει που τα παιδιά δεν βάζουν τον τόνο. Το πρόβλημα είναι ότι στα ελληνικά έχουμε λέξεις που αν δεν υπάρχει ο τόνος, δεν ξέρουμε για ποια λέξη μιλάμε. Το πρόβλημα είναι ότι στα ελληνικά μπορούμε να παράξουμε περίπου εκατό ζεύγη (πορτοκάλι - πορτοκαλί, χάλι - χαλί) – είναι και μία πολύ ωραία άσκηση για τα παιδιά σας να τα βρουν. Αν γράψετε μία σελίδα με τέτοια ζεύγη και τη δώσετε σε αυτούς που θεωρούν ότι δεν υπάρχει πρόβλημα, ζητήστε τους να τους πουν τα παιδιά για ποιο πράγμα μιλάει το κείμενο

εφόσον δεν τα δυσκολεύει στην κατανόηση. Και μάλιστα όταν ξέρουμε ότι υπάρχουν τονικές γλώσσες. Και δεν αναφέρομαι στο accent tonique που είναι πλεονασμός, αλλά όταν έχουμε τονικές γλώσσες όπως τα κινέζικα που όλα εξαρτώνται από το πού βάζουμε τον τόνο, πώς τολμούμε και λέμε ότι δεν έχει σημασία; Βέβαια, θα μπορούσαμε να πούμε να κάνουμε μία νόρμα όπως στα ισπανικά στην οποία να τονίζουμε μόνο όταν δεν υπάρχει δυσκολία. Για παράδειγμα ένας κανονικός Ισπανός που δεν έχει ακούσει ποτέ για αρχιτεκτονική, θα σας πει Γκάουντι, ενώ είναι Γκαουντί (Gaudí). Γι' αυτό υπάρχει τόνος, γιατί εξηγεί σε αυτόν που το διαβάζει ότι δεν το διαβάζει όπως το κάνει συνήθως. Ο τονισμός στα ελληνικά είναι μόνο σε τρεις συλλαβές. Άρα νοητικά το ένα από τα τρία είναι άχρηστο. Αν συμφωνούσαμε ότι θα βάζαμε τόνο μόνο αν είναι στη δεύτερη και πρώτη θέση, αν βλέπαμε μία λέξη που δεν έχει τόνο, αμέσως θα καταλαβαίναμε ότι είναι στην τρίτη. Αλλά δεν μπορώ να καταργήσω τον τόνο από δύο θέσεις! Γιατί μετά έχουμε μία έλλειψη πληροφόρησης.

- Υπάρχουν άτομα που στα προφορικά δεν μπορούν να εκφραστούν και να χρησιμοποιήσουν επαρκώς τη γλώσσα, ωστόσο μπορούν και γράφουν πάρα πολύ καλά κείμενα. Θα μπορούσατε να ερμηνεύσετε γιατί συμβαίνει αυτό;

Αυτό εξαρτάται από τις νευροεπιστήμες. Θα σας πω κάτι χαρακτηριστικό. Όταν διαβάζετε από μέσα σας ένα κείμενο και κοιτάξετε τι λειτουργεί νευρωνικά και το ίδιο κείμενο το διαβάσετε φωναχτά, θα δείτε ότι δεν ενεργοποιείται η ίδια ζώνη. Άρα αυτό που έχουμε εντοπίσει είναι ότι όταν το κείμενο είναι δύσκολο, η κατανόηση είναι μεγαλύτερη όταν δεν το διαβάζουμε δυνατά, γιατί χρησιμοποιούμε ζώνες του εγκεφάλου οι οποίες είναι πιο αφαιρετικές. Γι' αυτό και δεν θα δείτε ποτέ κανένα μαθηματικό να διαβάζει φωναχτά τους τύπους. Άρα όταν το παιδί είναι πιο αφαιρετικό και άρα πιο εικονικό, θα είναι πολύ πιο εύκολο γι' αυτό να διαβάζει και να γράφει παρά να ομιλεί γιατί θα λειτουργεί με άλλον ενισχυτή. Ενώ ένα άλλο παιδί που είναι πιο πολύ του λέγειν μπορεί να έχει δυσκολίες στο γραπτό λόγο. Για να μη σας πω ότι ακραία θα μπορούσαμε να το σβήσουμε. Δηλαδή αν «χαλάσουμε» τη ζώνη του εγκεφάλου που ενισχύει ένα από τα δύο, μπορεί η άλλη να ενισχυθεί περισσότερο, αλλά θα αντέξει αυτή τη μορφή αφασίας. Άρα έχει καθοριστικά σχέση με τον εγκέφαλο και όχι με τη γλώσσα. Γιατί αυτό που σας είπα ισχύει σε όλο το γλωσσικό φαινόμενο, ανεξάρτητα αν μιλάμε για τα ελληνικά, τα αγγλικά ή οποιαδήποτε άλλη γλώσσα. Θα είναι ακριβώς το ίδιο. Βέβαια στα κινέζικα θα είναι πιο ενισχυμένο το εικαστικό για λόγους απλούς. Αν κάνετε κινέζικα στην Ελλάδα, θα έχετε έναν καθηγητή που θα σας μιλάει στα αγγλικά, θα σας τα γράφει με λατινικούς χαρακτήρες και μετά από χρόνια θα σας περάσει στα ιδεογράμματα δηλαδή, θεωρεί ότι από την αφαιρετική πλευρά, την εικονική, δεν είστε ακόμα αναπτυγμένοι για να μπορέσετε να πάτε όσο γρήγορα πάει η γλώσσα. Αυτό συμβαίνει γιατί εμείς είμαστε σε γλώσσες που λειτουργούμε πολύ λίγο στο γραπτό λόγο. Δηλαδή με την αφαίρεση που αποτελεί το αλφαβητικό σύστημα από το ιερογλυφικό της Αιγύπτου, κοιτάζουμε λιγότερο την εικόνα γιατί η λέξη δεν μοιάζει πια με την εικόνα. Αντίθετα, αν στα κινέζικα γράψετε «πόρτα» και δείτε το ιδεόγραμμα, μοιάζει πράγματι με πόρτα. Για να σας πω και για τα ιερογλυφικά που ανέφερα, αν θέλετε να γράψετε «βόδι», έχετε ολόκληρο το βόδι. Αν το κοιτάξετε στα ιερατικά, που είναι αμέσως μετά χρονικά, θα δείτε ότι θα κάνετε μόνο το κεφάλι με τα δύο κέρατα. Αν το κοιτάξετε στα δημοτικά, έχετε μόνο το κέρατο. Δηλαδή κρατάμε μόνο την ουσία από την πληροφορία: όλο το βόδι, μετά το κεφάλι, μετά το κέρατο.

- Υπάρχει ένας τρόπος πιο ταχύς για να μάθει κάποιος μία γλώσσα, διαφορετικός από αυτόν που εφαρμόζεται σήμερα;

Πρώτα-πρώτα εξαρτάται από το ποτήρι που έχει ο καθένας. Και έπειτα από το πόσο γεμάτο είναι. Το θέμα είναι ότι αυτός που σας διδάσκει πρέπει να καταλάβει τι τύπου είστε και αν αυτός είναι σε θέση να σας γεμίσει το ποτήρι σας. Κανονικά, αν ήμασταν πιο σοβαροί, θα έπρεπε να κάνουμε πρώτα ένα τεστ. Όχι μόνο γλωσσικό, αλλά γνωστικό. Για να καταλάβουμε τι μπορεί να αντέξει ως στοχαστική υποδομή από αυτά που θα του βάλουμε. Και μετά έχουμε το φαινόμενο του κορεσμού. Δηλαδή όταν τα παιδιά είναι σε μία πολύ νεαρή ηλικία, τους είναι πολύ πιο εύκολο να μάθουν γλώσσες. Θα ήταν μάλιστα πολύ καλό να είχαμε το προφίλ του παιδιού: τι τύπου γλώσσες ξέρει ήδη, αν ξέρει κάποιες άλλες, σε ποιο επίπεδο βρίσκεται όσον αφορά το καθαρό γνωστικό κομμάτι, το ανάλογο των ψυχοτεχνικών τεστ. Και μετά θα έπρεπε να ενισχύσουμε το προφίλ. Αυτό που λέω δεν είναι μια ριζοσπαστική προσέγγιση. Είναι ακριβώς αυτό που χρησιμοποιούμε με τα Άτομα Με Ειδικές Ανάγκες. Άρα οι ακραίες καταστάσεις μάς επιτρέπουν να καταλάβουμε ότι πρώτα από όλα τα παιδιά έχουν τρεις τάσεις: το εικονικό, το γλωσσικό και το κινητικό. Αυτά σας παράγουν ήδη τρεις διαφορετικούς μαθητές. Δίνω παράδειγμα για το καθένα από αυτά. Το πρώτο παιδί είναι εικονικό. Βλέπει πώς ξεβιδώνουμε το μπουκάλι και το κάνει χωρίς δυσκολία. Το δεύτερο είναι λεκτικό. «Πιάσε το μπουκάλι, ακούμπησε στο καπάκι, κάνε περιστροφή». Με αυτές τις οδηγίες το παιδί ανοίγει το μπουκάλι. Το τρίτο παιδί είναι κινητικό. Για να ανοίξει το μπουκάλι βάζετε το χέρι του πάνω στο καπάκι από επάνω το δικό σας και ξεβιδώνετε μαζί το καπάκι. Αυτές είναι τρεις στρατηγικές για να κάνετε ακριβώς το ίδιο πράγμα. Τα παιδιά έχουν διαφορετικές τάσεις. Εγώ θυμάμαι μία μητέρα που στεναχωριόταν γιατί θεωρούσε ότι είχε ένα πρόβλημα το παιδί της. Θυμάστε ότι υπάρχουν και κάποια μπουκάλια με στόμιο ειδικό για την ποδηλασία για να ανοίγει χωρίς να το κρατάμε. Αυτό είναι ειδικά φτιαγμένο για την ποδηλασία. Στην πραγματικότητα είναι φτιαγμένο και για ΑΜΕΑ που έχουν μόνο ένα χέρι. Γιατί στην ποδηλασία είναι ΑΜΕΑ γιατί κρατά το τιμόνι. Αυτή η γυναίκα, λοιπόν, στεναχωριόταν γιατί δεν μπορούσε να του εξηγήσει πώς να ανοίγει το μπουκάλι. Από την όλη συμπεριφορά του όμως το παιδί φαινόταν ότι ήταν κινητικού τύπου. Άρα όταν εγώ της είπα ότι πρέπει να βάλει τα δικά του χέρια πάνω στο μπουκάλι και να το κάνει μαζί του, την επόμενη φορά το παιδί το έκανε, ενώ αυτή προσπαθούσε για βδομάδες να του το δείξει. Άρα το θέμα είναι πόσο συχνά ο δάσκαλος έχει χάσει χρόνο για να τον επενδύσει μετά αλλού; Σχεδόν καθόλου. Και από την άλλη πλευρά, πόσοι από τους γονείς θα επέτρεπαν σε ένα φροντιστήριο ξένων γλωσσών να ξοδέψουν τρεις ώρες χωρίς να κάνουν τίποτε για τη γλώσσα, αλλά να εξετάζουν τις γλωσσικές ικανότητες του παιδιού; Ούτε να το φανταστείτε. Στην Ελλάδα θα πρέπει το παιδί να έχει κανονικό πρόβλημα για να δεχτεί ο γονιός ότι χρειάζεται ειδική μεθοδολογία. Ενώ αυτή η ειδική μεθοδολογία είναι πολύ πιο ανθεκτική, αξιόπιστη, αποτελεσματική. Άρα βλέπετε ότι δεν έχει σχέση με ολόκληρη τη γλωσσολογία. Πάντως υπάρχουν μεθοδολογίες που είναι αποτελεσματικές αλλά μην ξεχνάτε ότι πάντα, μεθοδολογίες που δεν έχουν μία ιδιαίτερη μορφή, είναι δύσκολο να λειτουργήσουν, γιατί αν έχει 5-6 παιδιά ή στην τάξη 30, θα κάνει για τον κεντρικό πυρήνα ο οποίος μπορεί να είναι σχεδόν τίποτα. Και φυσικά όταν μιλάμε για τα εκπαιδευτικά ταξίδια, αναφέρομαι και στα παιδιά και στους γονείς, χωρίς αυτό που λέμε «γλωσσικό μπάνιο», αφήστε το. Γιατί θα πρέπει να πάει το παιδί, αλλά δεν εννοώ να πάει ως πούμε ο φοιτητής εκεί που πάνε όλοι οι άλλοι φοιτητές της ίδιας γειτονιάς, στο ίδιο μέρος, στο Παρίσι ή στο Λονδίνο και μιλάν όλοι μεταξύ τους

ελληνικά. Το θέμα είναι να είναι «χαμένο» το παιδί. Δηλαδή να αρχίσει με μία γλώσσα η οποία να είναι γλώσσα επιβίωσης.

- Ουσιαστικά δεν θα ήταν καλύτερο αντί να κοπιάζουμε μαθαίνοντας την πολύπλοκη ορθογραφία της ελληνικής γλώσσας, να την απλουστεύσουμε κρατώντας μόνο το γιώτα και το όμικρον και ένα έψιλον για τα «ι», «ο» και «ε»;

Εδώ το θέμα είναι ότι δεν μπορείτε να ξεπεράσετε την ευκολία, αλλά μπορείτε να ξεπεράσετε τη δυσκολία. Για να σας απαντήσω διαφορετικά, ένα παράδειγμα είναι ότι άμα γράφετε στα ελληνικά, καθώς και σε άλλες γλώσσες που είναι αλφαβητικές, ξέρετε ότι άμα κόψετε οριζόντια και βάλετε μόνο το κάτω ή μόνο το πάνω, σας αρκεί για να ξέρετε ποιο γράμμα είναι. Θα χρησιμοποιούσατε λιγότερο μελάνι. Όταν μου λέτε να απλοποιήσουμε, γιατί δεν το πάτε πιο ακραία; Μου λέτε να βγάλουμε τα ήτα, τα ωμέγα, τα δίψηφα (αι, οι, ει). Μα γιατί να κρατήσουμε τις λέξεις τόσο μεγάλες; Γενικά, να πάμε πιο πέρα ακόμα, ξέρετε θα συνεννοούμαστε μια χαρά και έτσι. Ξέρετε υπάρχει και ένα γλωσσικό παράδειγμα, όταν διαβάζετε ένα κείμενο, όσο πιο γρήγορος αναγνώστης είστε, τόσο πιο πολύ διαβάζετε μόνο την κεφαλή της λέξης και το τέλος. Υπάρχει και ένα ειδικό τεστ όπου μπορούμε να σας αλλάξουμε το ενδιαμέσο και εσείς να διαβάζετε το κείμενο. Και είναι πολύ ωραίο γιατί ορισμένες φορές δεν αντιλαμβάνεστε καν ότι σας το έχουν αλλάξει. Διότι ο εγκέφαλος έχει συνηθίσει να διαβάζει την αρχή, να προβλέπει αυτό που έρχεται και να κλειδώνει την πρόβλεψη με το τέλος. Κατά συνέπεια αυτό που σας προτείνω, τα συμπίεζει ακόμα περισσότερο. Αυτό το θέμα εμένα δεν με ενοχλεί καθόλου, δεν με ενοχλεί να το κάνουμε, διότι στην πραγματικότητα το κάνουμε ήδη. Γι' αυτό έχουμε φτάσει στα γράμματα. Τα γράμματα είναι μία συμπίεση της πληροφορίας που είχαν τα ιδεογράμματα, που είχαν τα ιερογλυφικά. Ποιος σας καταδικάζει σήμερα που δεν μπορείτε να διαβάζετε ιερογλυφικά; Κανένας. Εμένα δεν με ενοχλούν οι τροποποιήσεις, ακόμα και οι ριζοσπαστικές. Αρκεί να μπορώ να παράγω σκέψη. Αν μπορώ να το κάνω, δεν έχω πρόβλημα. το θέμα όμως είναι αν το μελετάτε ή αν το κάνετε χρήση. Το θέμα με αυτή τη μεταρρύθμιση τη ριζοσπαστική είναι να την αφήσουμε ναι, να την κάνουμε ναι, αλλά να την κάνουμε αν είναι να αφήσουμε κάτι. Όχι να την αφήσουμε για να κάνουμε.